

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Inicijativa
Digitalna Srbija

ŽENE U SRPSKOM STARTAP EKOSISTEMU

**PREDUZMI
IDEJU**
smisi. pokreni. ostvari.

ŽENE U SRPSKOM STARTAP EKOSISTEMU

Izrada ovog istraživanja omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).
Sadržaj ovog istraživanja je isključivo odgovornost Inicijative „Digitalna Srbija“ i ne predstavlja nužno stavove USAID-a ili Vlade SAD.

www.preduzmi.rs

SADRŽAJ

Socio-ekonomski pokazatelji položaja žena u Srbiji	8
Metodologija	11
Rodna perspektiva startapa	13
Analiza na nivou osnivača	16
Analiza na nivou osnivačkih timova	26
Žene u menadžmentu startapa	35
Prioritetni ciljevi startapa iz perspektive muških i ženskih osnivača	38
Izazovi iz perspektive muških i ženskih osnivača	40
Očekivanja od javnih politika iz perspektive muških i ženskih osnivača	42

UVODNO OBRAĆANJE

Dokument "Žene u srpskom startap ekosistemu" nastao je iz potrebe da se bolje razume i sagleda pozicija i uloga žena u srpskom startap ekosistemu, kao i da se stvori osnov da se daljom analizom i diskusijom svih aktera sagledaju prilike za ubrzani razvoj kreiranjem podrške za veće uključenje žena.

U Inicijativi „Digitalna Srbija“, odlučili smo da kroz projekat „Preduzmi ideju“, sprovedemo dublju analizu rezultata dobijenih u okviru Startap skener 2022 istraživanja, a koji se tiču odnosa polova u ekosistemu, kako bismo daljim aktivnostima svi zajedno doprineli razvoju i ostvarenju potencijala koje ekosistem ima. Studija Boston Consulting Group otkrila je da, ako žene i muškarci učestvuju podjednako kao preduzetnici, to bi moglo udvostručiti globalnu ekonomiju sa 2,5 biliona dolara na 5 biliona dolara¹. Brojke su nesporne. Potreba za rodnom ravnopravnošću u inovativnom poduzetništvu je očigledna i njeno dostizanje će omogućiti da ekosistem ispuni svoj pravi potencijal.

Rezultati ovog istraživanja daju odgovore na pitanja koja se tiču, između ostalog, i motiva, prepreka, izvora finansiranja i budućih planova iz ugla osnivačica inovativnih kompanija u Srbiji. Neki od glavnih nalaza pokazuju da su ekološki i društveni ciljevi važniji za žene osnivače nego za muškarce, kao i da su žene više od muškaraca motivisane društvenim faktorima kada je u pitanju pokretanje startapa. Takođe, ovo istraživanje pokazuje da su osnivačice startapa visoko obrazovane kao i da je procenat doktora nauka skoro duplo veći među osnivačicama nego među osnivačima.

Prema procentu žena među osnivačima startapa, Srbija je na nivou svetskog proseka i iznad proseka EU, dok je prema procentu samo ženskih osnivačkih timova na nivou proseka EU. Iako su ovi podaci ohrabrujući, ne smeju da nas zavaraju, jer je nivo uključenja žena u startap svetu, kako globalno tako i kod nas, daleko od onog kakav bi trebalo da bude.

Nadamo se da ovo istraživanje može poslužiti da bolje razumemo uzroke rodnog jaza u startap okruženju i kao zajednica preduzmemo mere koje će pomoći da se on premosti. Svi zajedno moramo biti deo promene koju želimo da vidimo!

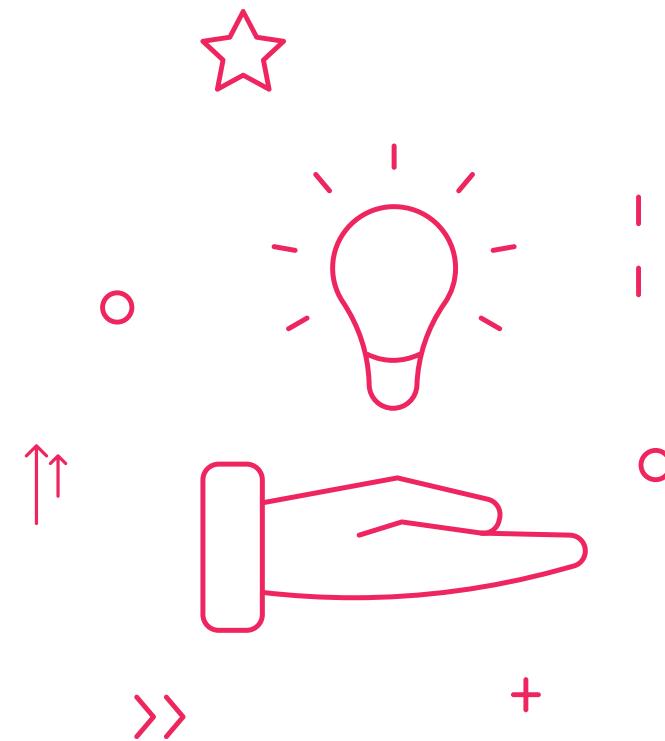
Bojana Tomić-Brkušanin,
direktorka projekta „Preduzmi ideju“²

UVOD

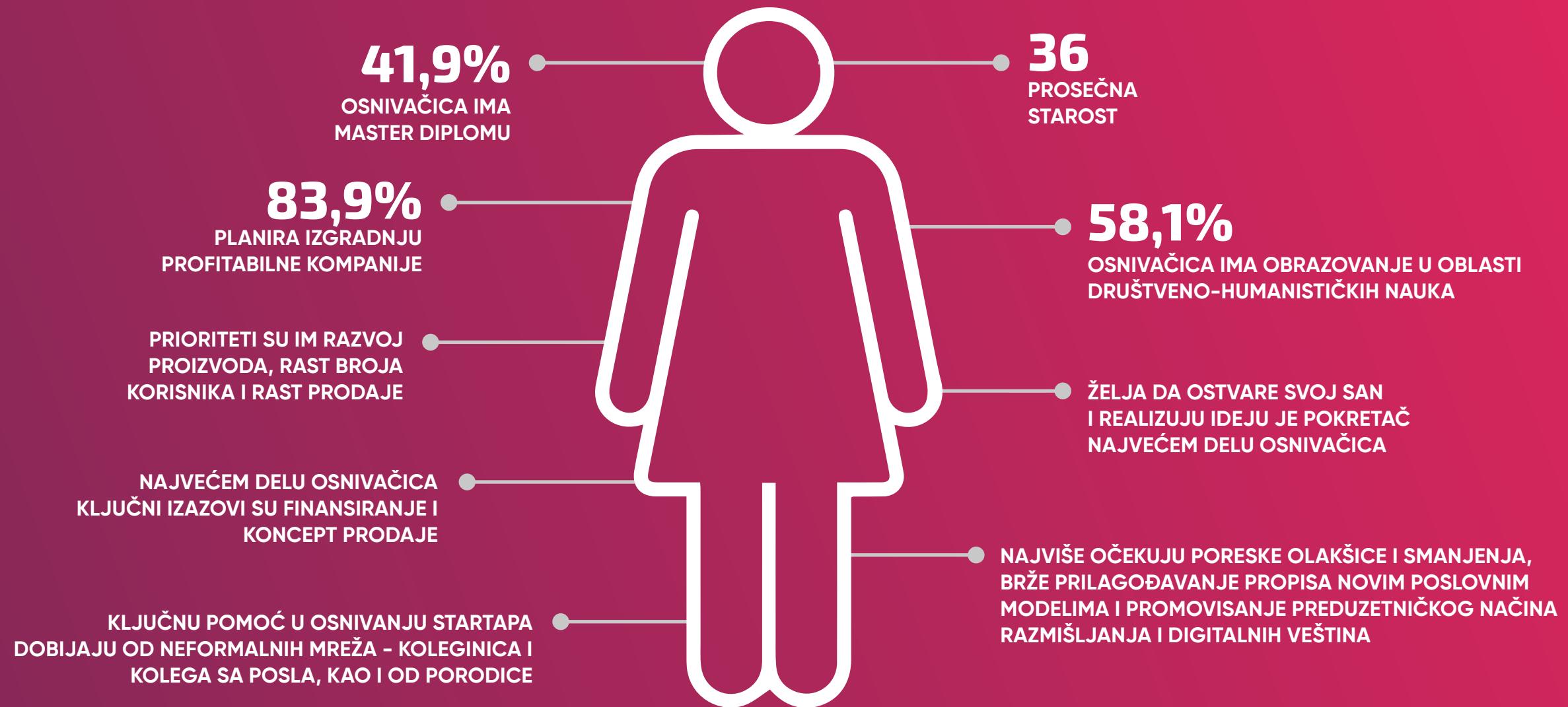
Razlike u broju i položaju muškaraca i žena osnivača, nedovoljno opcija za finansiranje ženskih startapa, kao i mali udeo žena u upravljačkim strukturama startap kompanija³ i VC fondova⁴ predstavljaju problem na globalnom nivou.

Brojna međunarodna istraživanja su pokazala da se osnivačice i ženski startap timovi suočavaju s manjkom finansijskih sredstava i predrasudama investitora.⁵ Pored toga, mali procenat devojaka i žena se odlučuje da studira STEM oblasti (prirodne nauke, tehnologija, inženjerstvo, matematika), a još manji za karijeru u IT sektoru ili startap ekosistemu, oblastima koje su okosnica ekonomije znanja i ključni faktori razvoja budućnosti savremenih društava.⁶ Ova nepovoljna slika nije posledica manjka sposobnosti ili talenta devojčica, devojaka i žena. Naprotiv, prema globalnim pokazateljima one ostvaruju bolje rezultate na međunarodnim testiranjima učenika u STEM oblastima, a rezultati poslovanja ženskih startapa pokazuju da se novac investiran u njihove timove i kompanije višestruko vraća.⁷

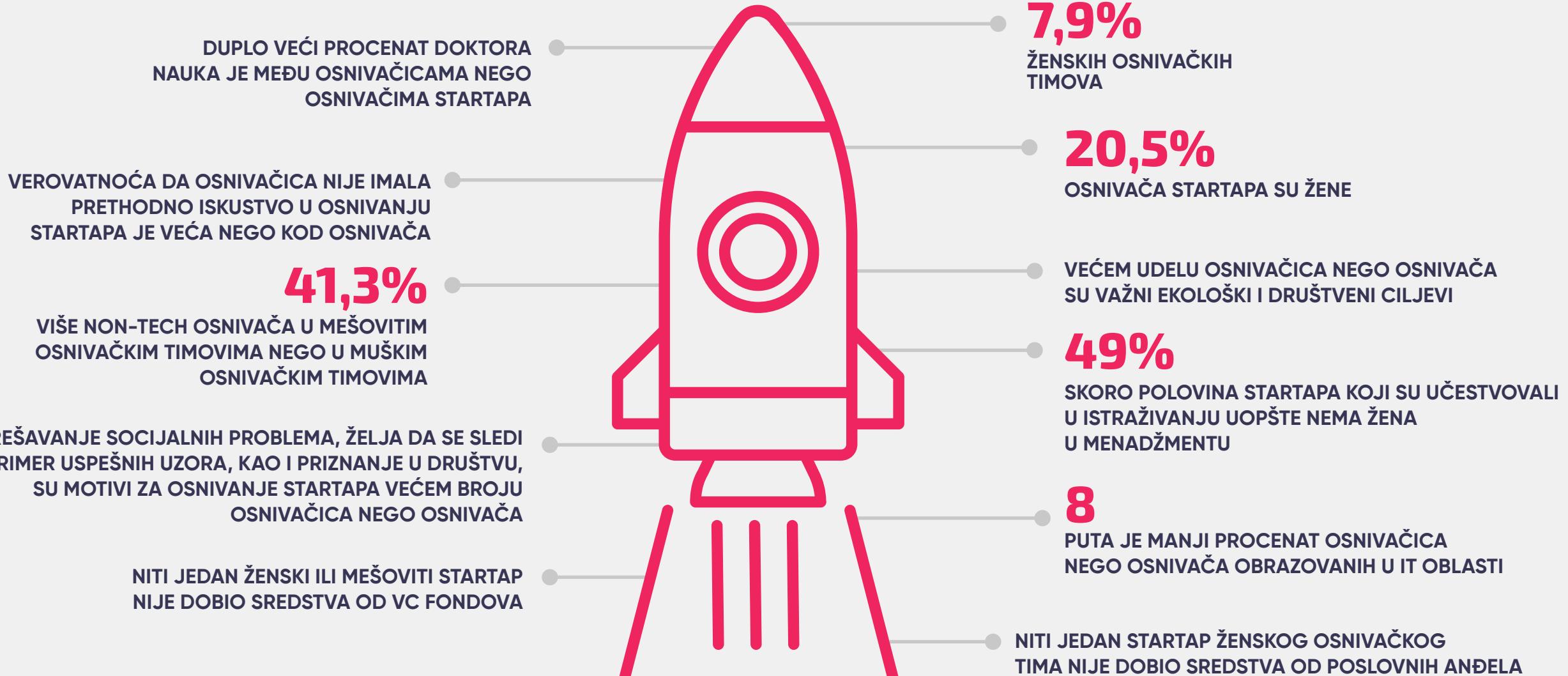
Jedan od ciljeva projekta "Preduzmi ideju" je da doprinese prevazilaženju rodne neravnopravnosti i rušenju predrasuda i prepreka koje onemogućavaju veće učešće i uspeh žena u inovativnom tehnološkom preduzetništvu. Na osnovu dublje analize rezultata istraživanja Startap skener 2022. iz rodne perspektive, odlučili smo da kreiramo istraživanje Žene u srpskom startap ekosistemu, kako bismo postavili osnovu (baseline) da, zajedno sa zajednicom, kreiramo predloge za unapređenje položaja žena u srpskom startap ekosistemu i da ih udruženim snagama podržimo da postignu uspeh na globalnom tržištu.

PROFIL OSNIVAČICE STARTAPA U SRBIJI

KLJUČNI NALAZI

SOCIO-EKONOMSKI POKAZATELJI POLOŽAJA ŽENA U SRBIJI

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine⁸, Srbija ima 3,4 miliona muškaraca i 3,6 miliona žena.⁹ Prosečna starost žena je 44,7 godina, a muškaraca 41,9.¹⁰

Žene u Srbiji se više od muškaraca obrazuju na visokim školama i fakultetima i čine polovinu svih zaposlenih u sektoru nauke.¹¹ Uprkos tome, veoma su nedovoljno zastupljene među članovima Srpske akademije nauka i umetnosti u kojoj je više od 90% muškaraca.¹²

Iako se poslednjih godina stopa rizika od siromaštva u Srbiji smanjuje, pažljivijom analizom, kod žena se primećuje trend porasta stope rizika od siromaštva, a smanjenja kod muškaraca.¹³ Zvanični statistički podaci takođe ukazuju da su riziku od siromaštva u Srbiji najizloženiji deca i mlađi (18-24 godina), kao i stariji od 65 godina, kao i da su u okviru svih pomenutih kategorija žene više izložene riziku nego muškarci.¹⁴

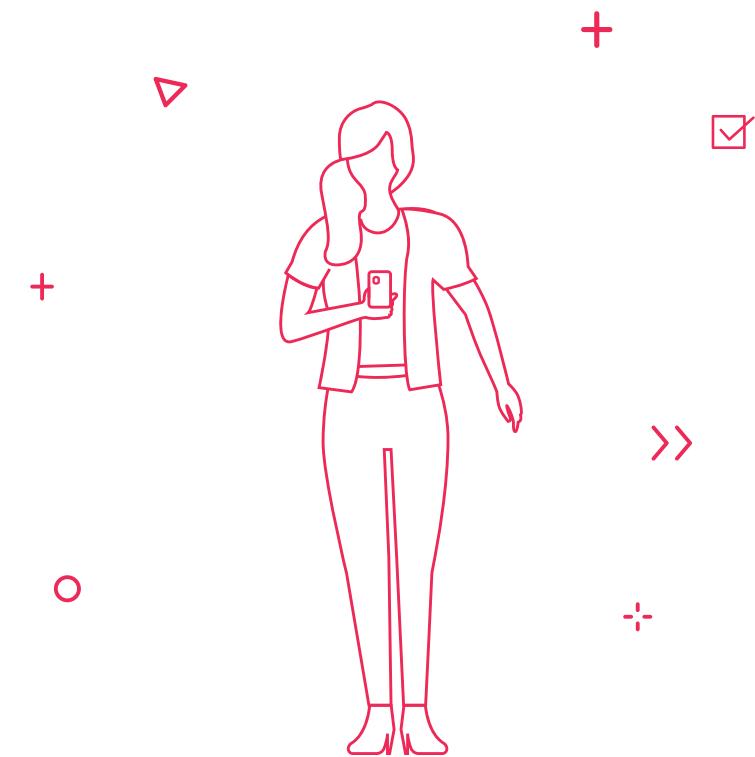
Žene su 2021. godine činile 55,63% od ukupno 512.844 registrovanih nezaposlenih.¹⁵ Istraživanje sajta Poslovi Infostud pokazuje da za isti posao žene očekuju skoro 200 evra nižu platu nego što su očekivanja muškaraca.¹⁶ Pored toga, prosečna neto zarada žena u Srbiji je 2021. godine bila za gotovo 8.000 dinara manja nego zarada muškaraca.¹⁷ U oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija platni jaz je zapravo malo viši u odnosu na prosek za Srbiju (8,8%), jer u IKT sektoru žene u proseku zarađuju 9,1% manje od muškaraca.¹⁸ Pored svega navedenog, ne treba ni u jednom trenutku izgubiti izvida da žene provode više vremena od muškaraca u obavljanju neplaćenih poslova u domaćinstvu i brizi o drugima.¹⁹

Analiza koju je objavio sajt Poslovi Infostud 2022. godine pokazuje da žene čine trećinu svih registrovanih preduzetnika i četvrtinu vlasnika firmi u Srbiji, kao i da čine manje od četvrtine upravljačkih struktura kompanija i manje od 30% članova nadzornih odbora.²⁰

Studija iz 2019. godine je pokazala da je samo jedno od pet preduzeća koja su dobijala finansijsku podršku kroz otvorene pozive za razvoj poslovanja bilo u vlasništvu žena i da su one do bile tek 17,9% of svih sredstava.²¹ Za svaki jedan dinar koji je bio dodeljen preduzetnicama u periodu 2016-2018 preduzetnicima je dodeljeno 4,6 dinara.

USAID Srbija je takođe analizirao dostupne sekundarne podatke u cilju pripreme izveštaja o rodnoj analizi i prepoznao da u Srbiji "uprkos povećanju ekonomskog rasta i dalje postoji velika rodna nejednakost u pristupu zapošljavanju i resursima, uključujući imovinu, zemljište, finansijska tržišta, transport, poslove, programe podrške za biznis i poljoprivredne kredite".²²

Prema Globalnom izveštaju o rodno zasnovanoj razlici, koji je pripremio Svetski ekonomski forum (*World Economic Forum*) Srbija je rangirana na 19. mestu od ukupno 156 država u svetu (rezultat 0,780) i druga u regionu Istočne Evrope i Centralne Azije, ali je u podindeksu koji posmatra ekonomsko učešće i mogućnosti značajno lošije rangirana, odnosno nalazi se na 54. mestu od ukupno 156 država.²³ Ovaj izveštaj rangira države prema vrednosti Globalnog indeksa rodno zasnovane razlike (*Global Gender Gap Index*) od 0 do 1, gde ocena 1 predstavlja potpunu ravноправnost, a 0 potpunu neravноправnost.

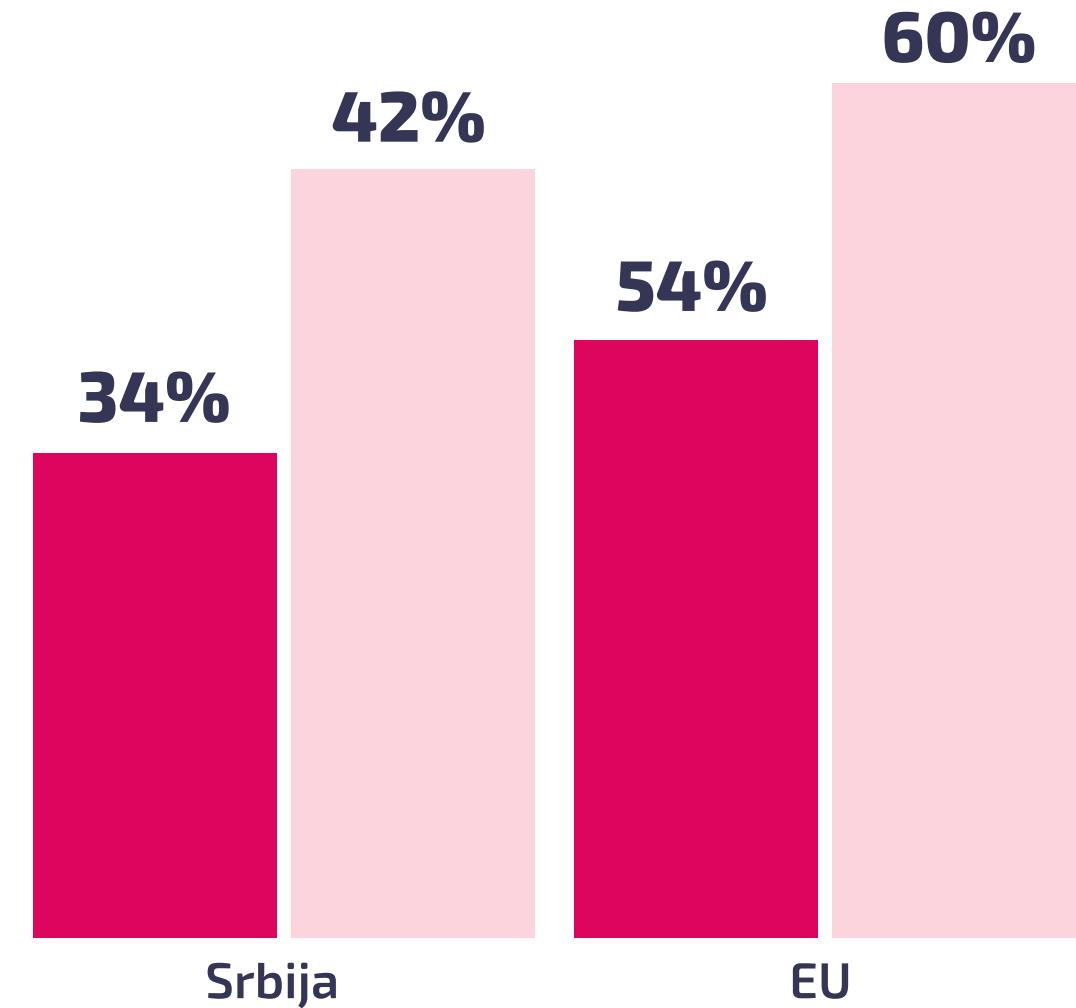

U Evropskoj uniji se primenjuje Indeks rodne ravnopravnosti i Srbija je bila prva zemlja van EU koja je uvela njegovu primenu u cilju praćenja stanja u oblasti rodne ravnopravnosti. Tokom 2021. godine Srbija je imala vrednost Indeksa rodne ravnopravnosti 58 (dok je vrednost indeksa za EU 68). Iako je ostvarila rast u odnosu na vrednost indeksa za EU, ukupan napredak u rodnoj ravnopravnosti se ocenjuje kao postojan i spor, i po trenutnim rezultatima, bilo bi potrebno 59 godina da bi se ostvarila puna rodna ravnopravnost.²⁴ U domenu digitalizacije i budućnosti rada rezultati ukazuju da žene i muškarci u Srbiji imaju podjednak nivo razvijenosti digitalnih veština, ali je taj nivo digitalnih veština niži u odnosu na prosek EU, posebno u domenu rešavanja problema upotrebom digitalnih tehnologija.²⁵

Pokazatelji socio-ekonomskog položaja žena u Srbiji ukazuju da postoje određeni pomaci na bolje, ali je u ekonomskoj oblasti i dalje neophodno raditi na poboljšanju uslova kako bi žene mogle da ravnopravno učestvuju u ekonomskom životu Srbije. Stoga je neophodno da sagledamo i kakav je položaj žena u startap ekosistemu, koji predstavlja bitan segment ekonomije Srbije, kako bi daljim aktivnostima svi zajedno doprineli razvoju i ostvarenju potencijala koje ekosistem ima.

SPOSOBNOST REŠAVANJA PROBLEMA UPOTREBOM DIGITALNIH TEHNOLOGIJA

ŽENE MUŠKARCI

METODOLOGIJA

Istraživanje Žene u srpskom startap ekosistemu zasnovano je na empirijskim podacima koji su prikupljeni kroz istraživanje Startap skenera 2022. Anketno ispitivanje sprovedeno je upotrebom kompjuterski podržanog online upitnika (CAWI), u periodu između decembra 2021. i januara 2022. godine.

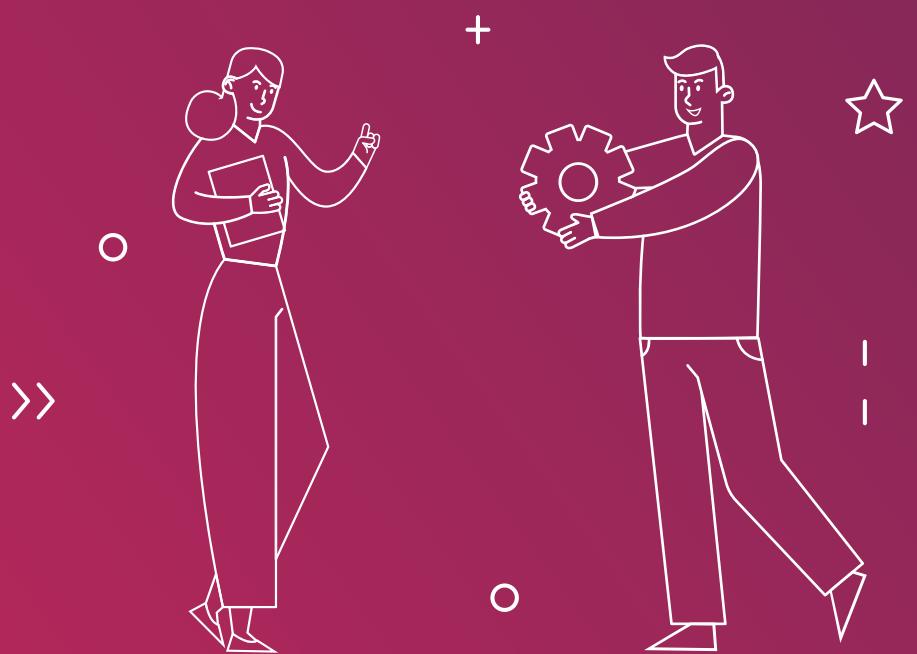
Pod pojmom startapa bili su obuhvaćeni startap timovi koji rade na razvoju inovativnih proizvoda i usluga i startap kompanije kao inovativni privredni subjekti s potencijalom brzog i velikog rasta.²⁶ Inicialna procena o broju startapa u Srbiji se oslanjala na izveštaj organizacije Startup Genome (Startap Džinom) iz 2019. godine i kretala se od 200 do 400 startapa, a tokom pripreme Startap skenera 2022, Inicijativa „Digitalna Srbija“ je mapirala 334 startapa. U anketnom istraživanju koje je bilo dobровoljno i anonimno, učestvovali su osnivači 151 startapa.

Kako bi bolje sagledali položaj i poziciju žena u startap ekosistemu Srbije, podatke dobijene kroz istraživanje Startap skener 2022 analizirali smo kroz dve dimenzije posmatrajući - (1) pol osnivača i (2) sastav osnivačkih timova prema polu (ženski, muški, mešoviti).

Prikupljeni kvantitativni podaci analizirani su statističkom metodom. Da bi opisali rezultate koristili smo tabele frekvencija i njihov grafički prikaz, a da bi utvrdili da li postoji povezanost između posmatranih varijabli (npr. pola i obrazovanja osnivačica i osnivača), odnosno da li je neki rezultat statistički značajan, ukrštali smo podatke i primenili Hi kvadrat test. Statistička značajnost ukazuje da rezultat nije slučajnost već da postoji verovatnoća da taj rezultat važi ne samo u uzorku već i za sve startape u ekosistemu. On ukazuje na povezanost pola osoba koje osnivaju startap ili sastava tima startapa i ostalih posmatranih varijabli. Napominjemo da smo u analizi koristili nivo značajnosti 0,05, kao i da statistička značajnost ne znači istovremeno da je neki podatak važan, niti da povezanost varijabli potvrđuje postojanje uzročno posledične veze između njih. Rezultat može biti važan i kada nema statističke značajnosti, pa je sve rezultate neophodno sagledati u odgovarajućem kontekstu.

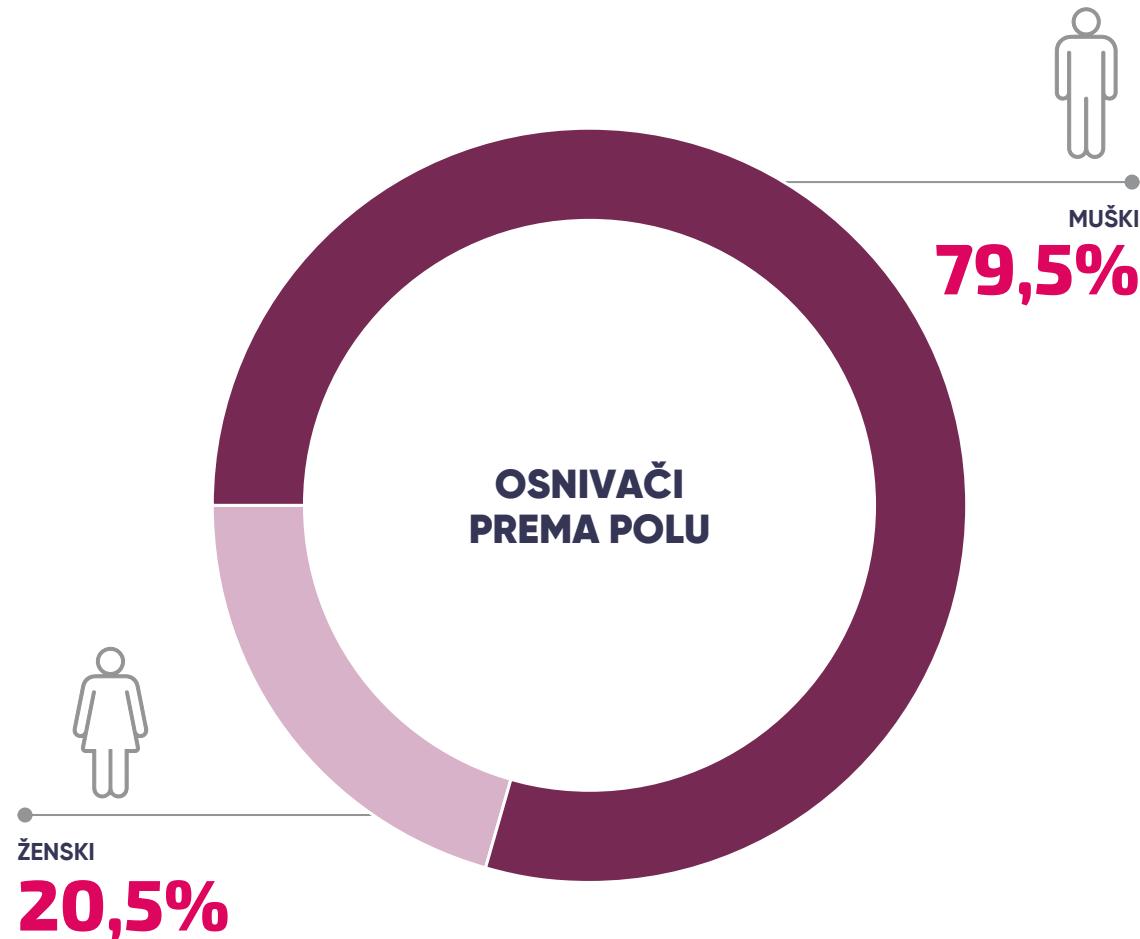

RODNA PERSPEKTIVA STARTAPA

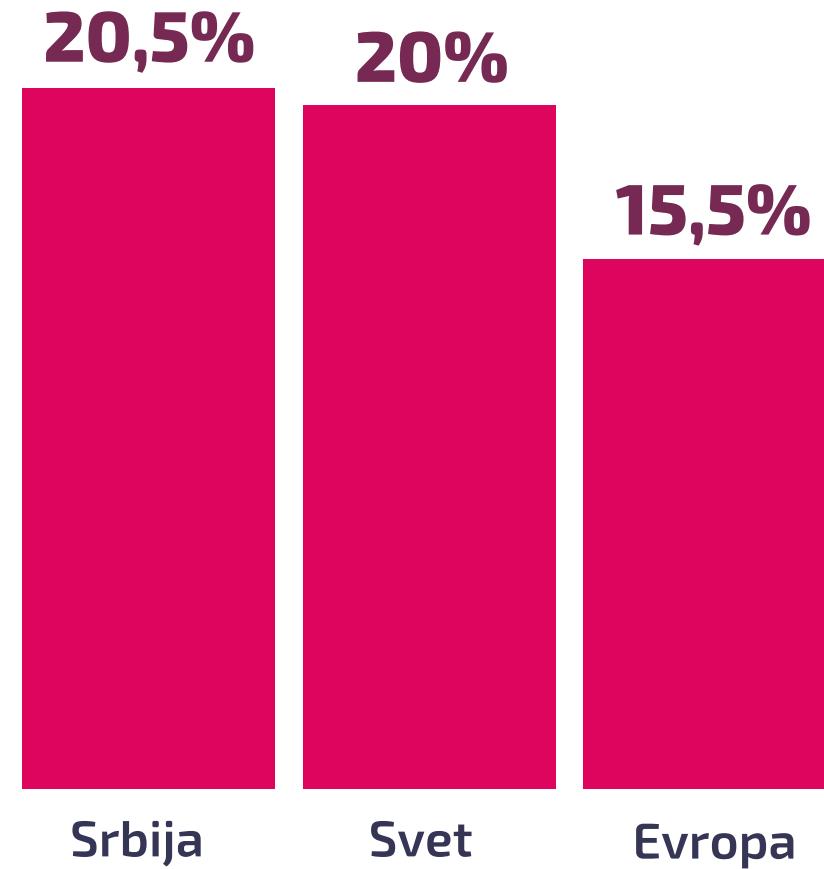

ŽENE I MUŠKARCI OSNIVAČI STARTAPA

Istraživanje Startap Skener 2022 obuhvatilo je osnivače 151 startapa. Posmatrano prema polu, u istraživanju je učestvovalo 20,5% osnivačica i 79,5% osnivača.

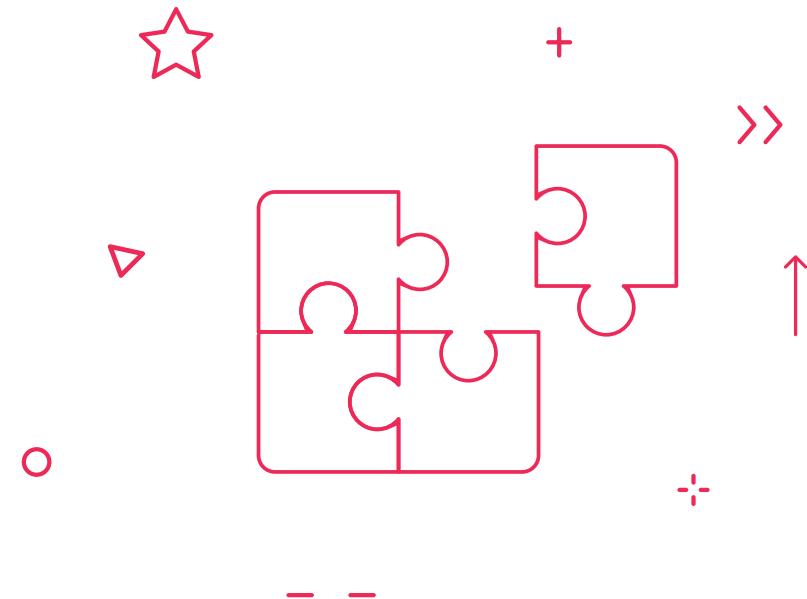
UDEO ŽENA MEĐU OSNIVAČIMA STARTAPA

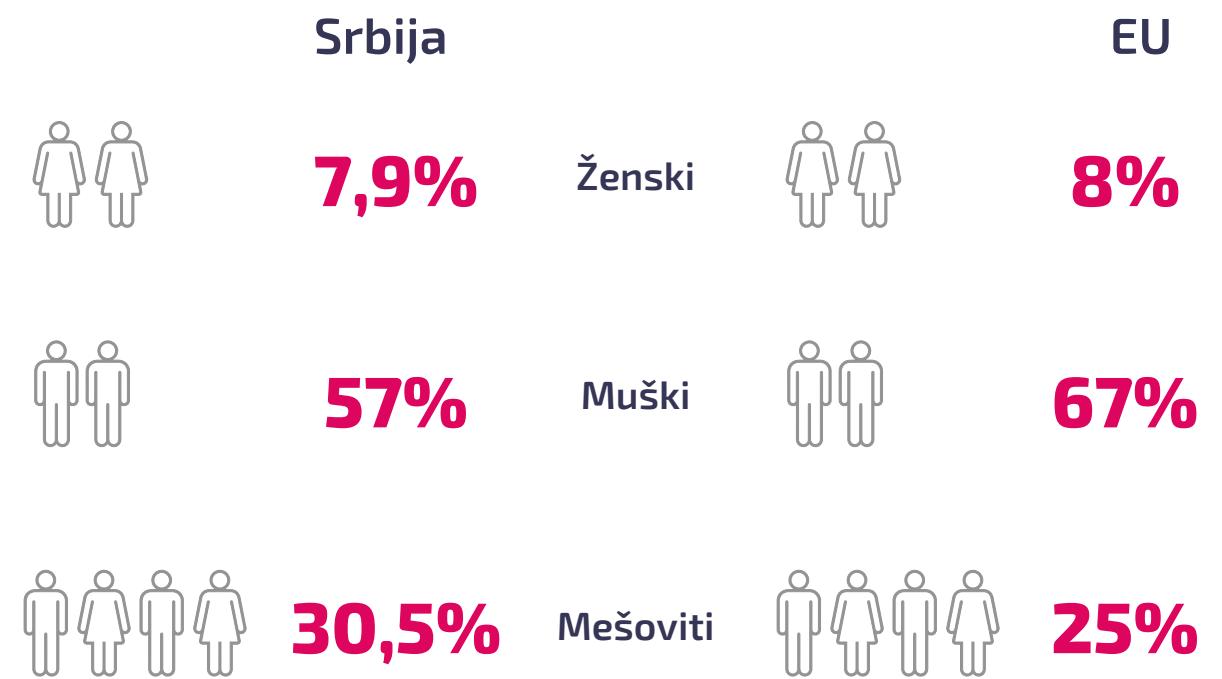
Ovi brojevi su u rangu sa globalnim prosekom od 20% žena među osnivačima,²⁷ ali i iznad evropskog proseka koji iznosi 15,5%.²⁸

OSNIVAČKI TIMOVI IZ RODNE PERSPEKTIVE

Prema rezultatima istraživanja u više od polovine slučajeva (57%) osnivački tim čine samo muškarci, dok je samo ženskih osnivačkih timova tek 7,9%, što je u skladu s EU prosekom. Trećina timova u Srbiji ima mešoviti osnivački sastav (30,5%), što je za 5% više u poređenju sa startapima u EU.

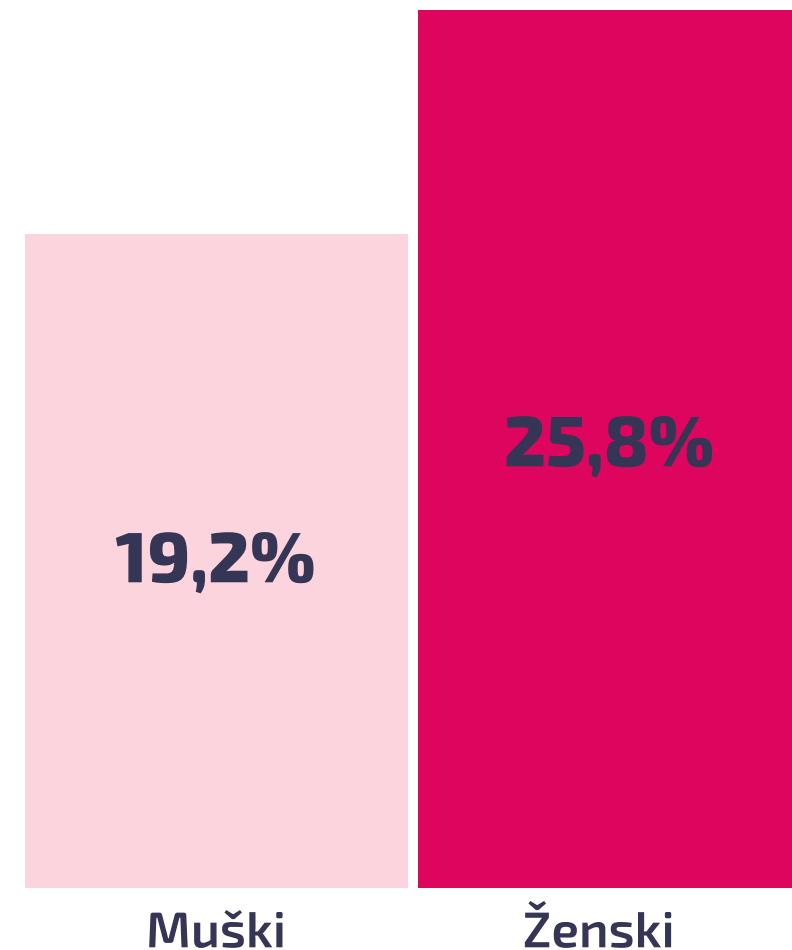
SASTAV OSNIVAČKIH TIMOVA U SRBIJI I EU

ANALIZA NA NIVOU OSNIVAČA

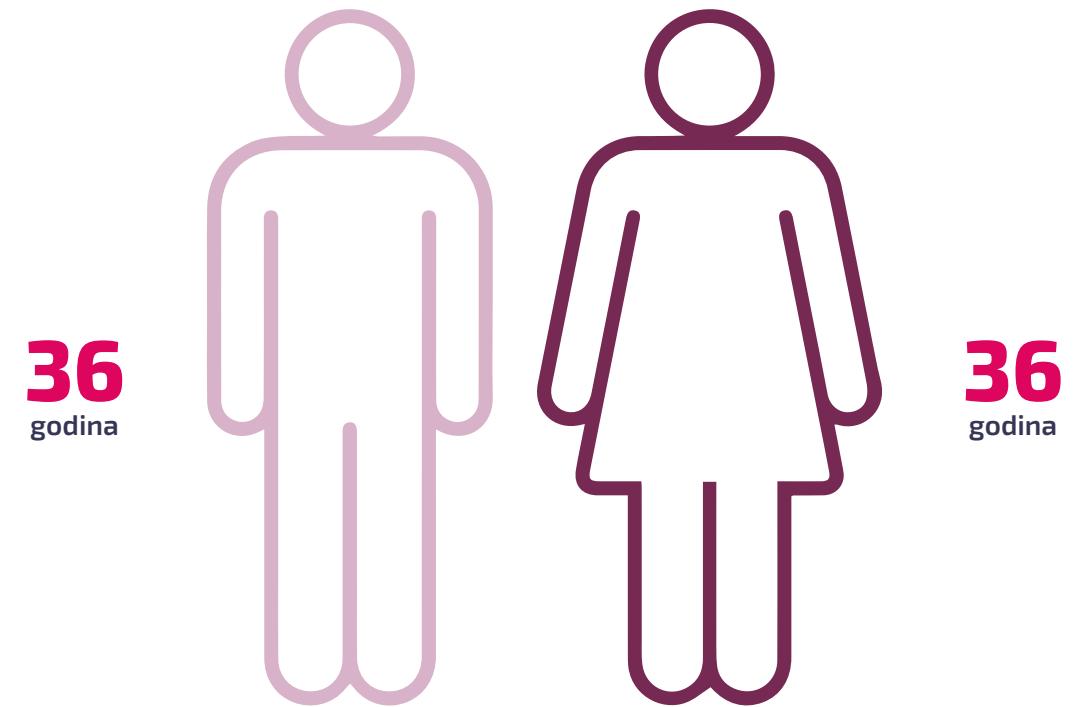
DA LI SU STARTAPI ŠANSA ZA POVRATAK ŽENA IZ INOSTRANSTVA?

Među osnivačima koji su učestvovali u istraživanju bilo je 25,8% žena i 19,2% muškarača povratnika iz inostranstva. Prema tome prilikom kreiranja planova i predloga za razvoj eksosistema kroz privlačenje naših građana koji karijeru grade u inostranstvu, ne bi trebalo zanemariti informaciju da postoji nešto veći udeo žena među povratnicima iz inostranstva.

STAROST OSNIVAČA

Prosečna starost osnivačica i osnivača koji su učestvovali u istraživanju je 36 godina. To ne iznenađuje, ako se ima u vidu da je najveći udeo svih ispitanika iz starosne grupe 30-39 godina. Četvrtina svih osnivača (oba pola) je starosti 40-49 godina. Mladih osnivača, starosti od 15 do 29 godina, je manje od jedne četvrtine kod oba pola. Takođe, osnivača iz kategorije starijih je znatno manje kod oba pola, s tim da kod žena nema uopšte starijih od 65 godina.

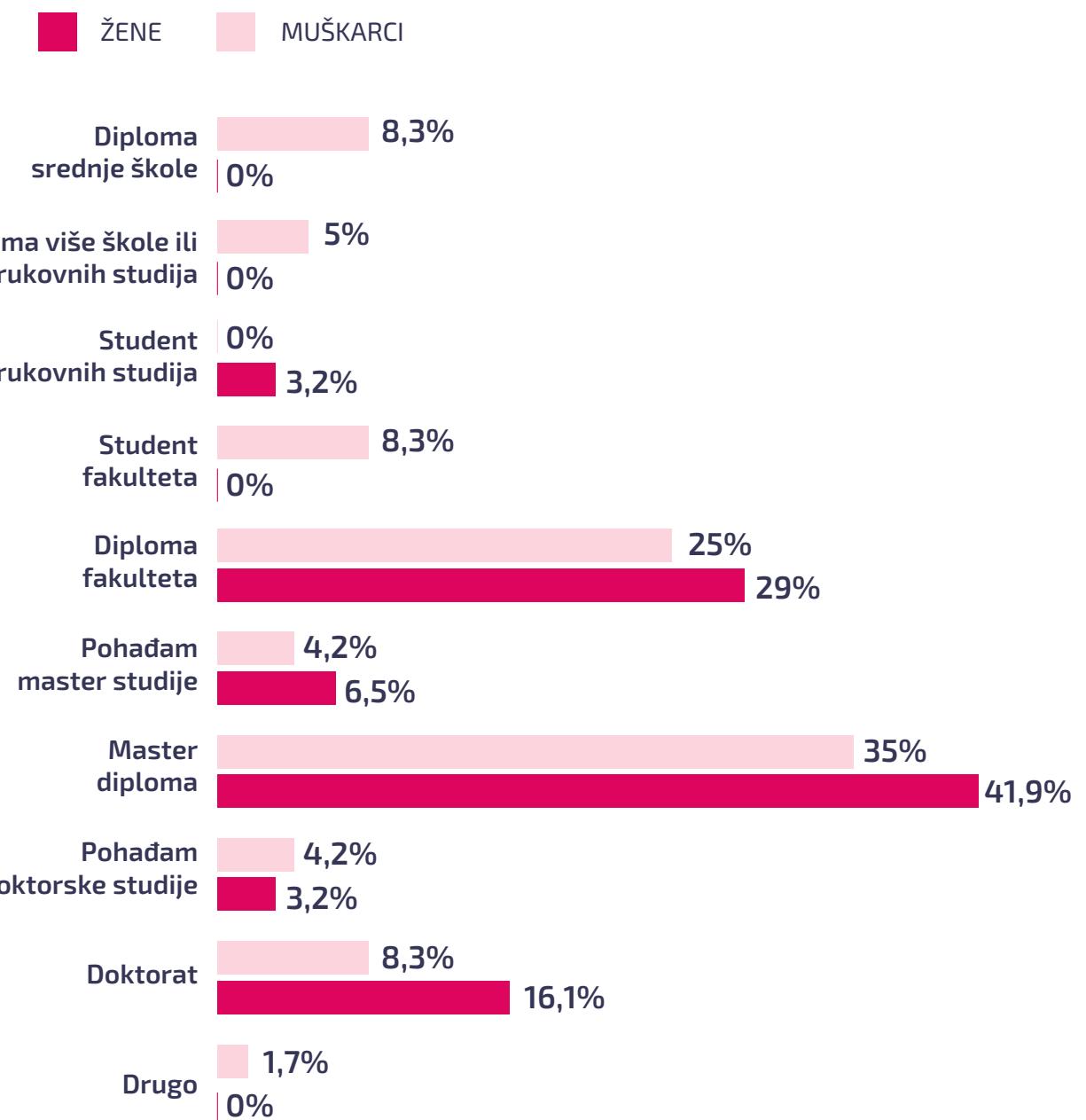

OBRAZOVANJE OSNIVAČA

NIVO OBRAZOVANJA

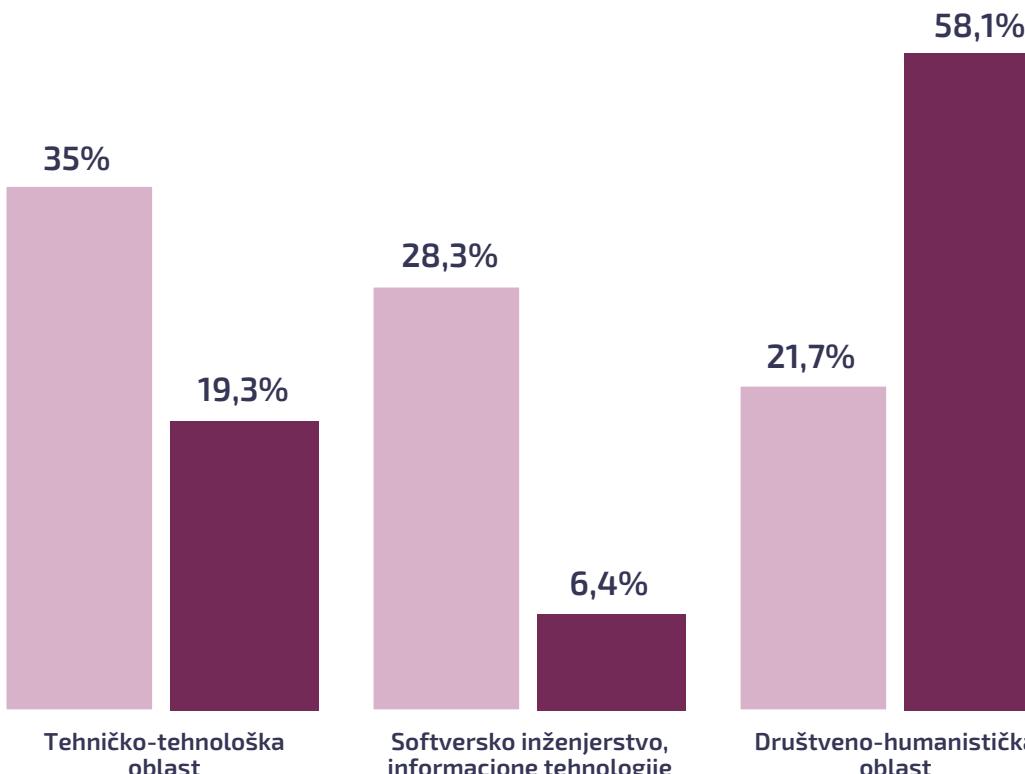
Rezultati istraživanja obrazovnog profila osnivača jednoroga - kompanija čija je vrednost procenjena na više od milijardu dolara - pokazuje da je među više od 1.200 osnivača bilo samo 4% onih koji su napustili studije.²⁹ Diploma nužno ne znači uspeh u startap svetu, ali iz ovog primera možemo videti da obrazovanje pruža priliku za sticanje znanja i veština koji mogu biti veoma korisni kada se radi o osnivanju i poslovanju startapa.

Istraživanje Startap Skener 2022 pokazalo je da su među osnivačima oba pola najzastupljeniji oni sa master diplomom, sa većom zastupljenosću među ženama (41,9%) nego među muškaracima (35%). Takođe, rezultati pokazuju da procentualno skoro duplo više doktora nauka (16,1%) ima među ženskim nego među muškim osnivačima (8,3%). Ovaj podatak nije zanemarljiv ako imamo u vidu da postoje određene sličnosti u sklopu ličnosti osnivača startapa i doktoranata. Naime, i oni koji se odvaže da preduzmu svoju ideju i oni koji rade na doktorskom istraživanju moraju biti inovativni kako bi rešili neki konkretni problem koji još uvek nije rešen ili kako bi ponudili novi način za efikasnije rešavanje nekog problema, a istovremeno moraju biti istrajni uprkos preprekama i suočenošću sa mogućim neuspehom.³⁰

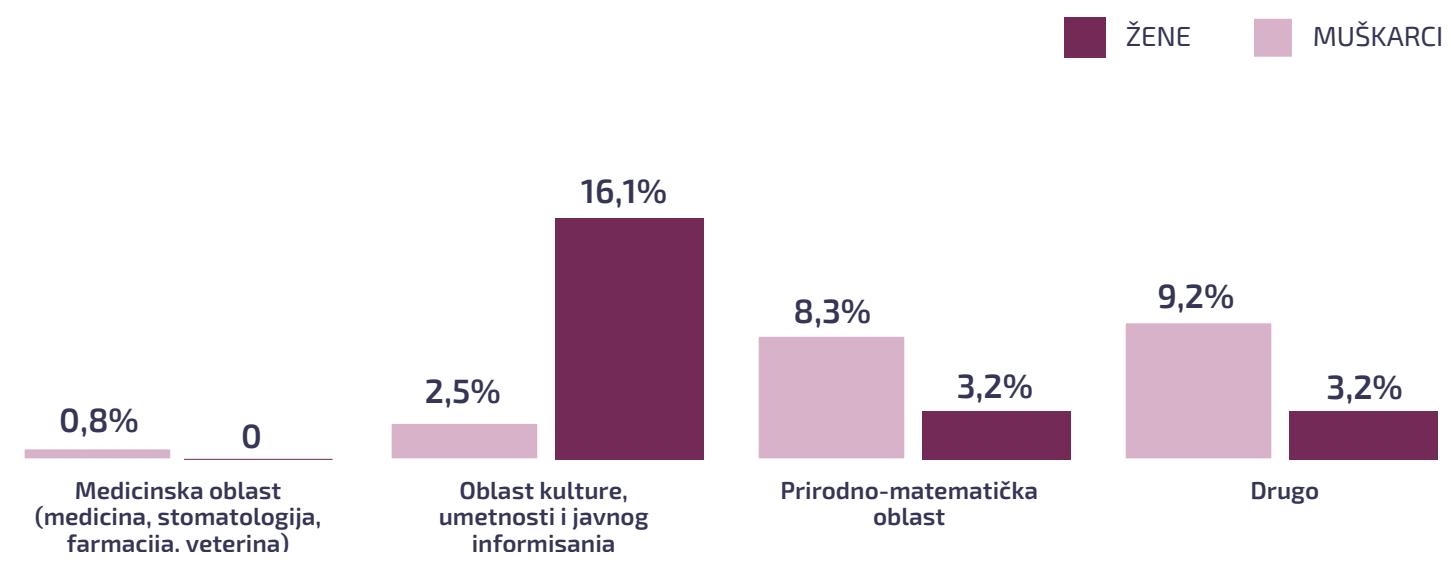
OBLAST OBRAZOVANJA

Kada je reč o oblasti u kojoj su osnivači startapa stekli obrazovanje rezultati su pokazali da postoje statistički značajne razlike između osnivačica i osnivača. Žena je mnogo manje u STEM oblastima (oblasti prirodnih nauka, tehnologije, inženjerstva i matematike). Među ispitanicima je procenat muških osnivača koji su se obrazovali u oblasti softverskog inženjerstva (IT) čak osam puta veći od procenata žena osnivača koje imaju obrazovanje u ovoj oblasti. Dva puta je veći procenat muškaraca s obrazovanjem u tehničko-tehnološkoj oblasti (arhitektura, građevina, elektrotehnika, mašinstvo, rudarstvo, poljoprivreda, saobraćaj), kao i u prirodno-matematičkoj. Sa druge strane, tri puta je veći procenat žena nego muškaraca s obrazovanjem u društveno-humanističkim naukama i analiza je pokazala da je ovo statistički značajna razlika, odnosno da u istraživanju postoji povezanost ženskog pola i obrazovanja u oblasti društveno-humanističkih nauka.

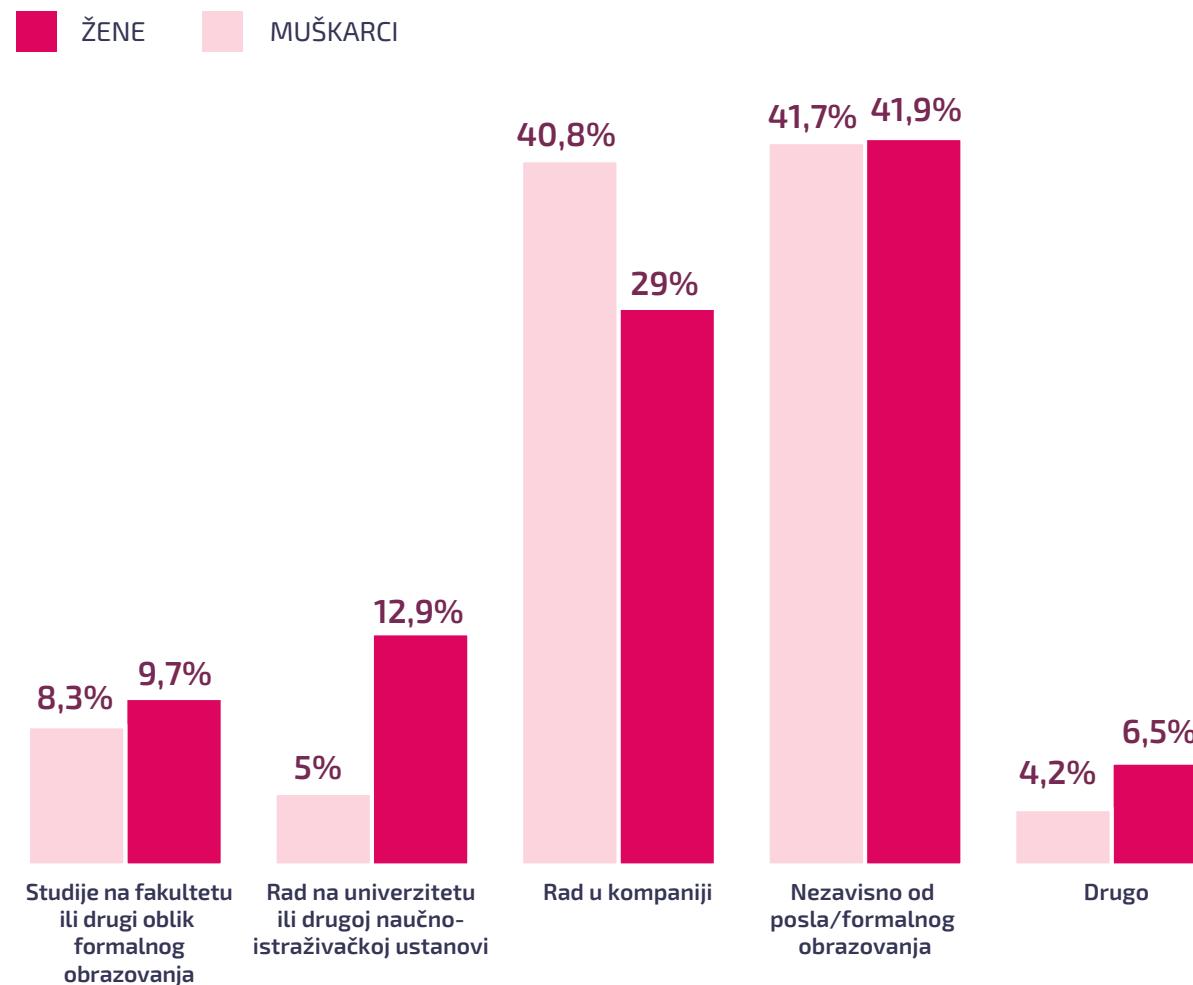
* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

Nalazi do kojih smo došli ne iznenadeju, naročito ako se ima u vidu da i na globalnom nivou postoji disbalans između zastupljenosti muškaraca i žena u STEM obrazovanju, a posebno na STEM radnim mestima. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku akademiske 2020/21. godine u Srbiji su studentkinje činile nešto manje od jedne trećine (30,8%) ukupnog broja (23.061) onih koji studiraju IKT oblast, dok su u oblasti društvenih nauka činile više od dve trećine (66,3%) od ukupnog broja studenata (27.403).³¹ Kad ove podatke stavimo u kontekst ekonomije znanja koja, između ostalog, počiva na znanjima i veštinama iz STEM oblasti vidimo da će devojke i žene biti u nepovoljnijem ekonomskom položaju u svetu digitalne i inovativne ekonomije. Njihovi rezultati, međutim, na globalnom nivou pokazuju da su one u osnovnoj i srednjoj školi jednakо uspešne kao i njihovi muški vršnjaci, čak i bolje, u prirodnim naukama i matematici, ali da se zatim, u značajno manjem broju upisuju na fakultete u STEM oblastima.³² Na ovo utiču određene predrasude u pogledu muških i ženskih uloga u društvu, koje su prisutne kako na nivou porodice, tako i na svim drugim nivoima društva. Ubrzo po ulasku devojčica u pubertet, ove predrasude počinju da se odražavaju na interesovanja i izbore devojčica, a posledice se najpre vide u srednjem obrazovanju, a zatim kako na akademskom nivou, tako i u profesionalnom svetu.³³

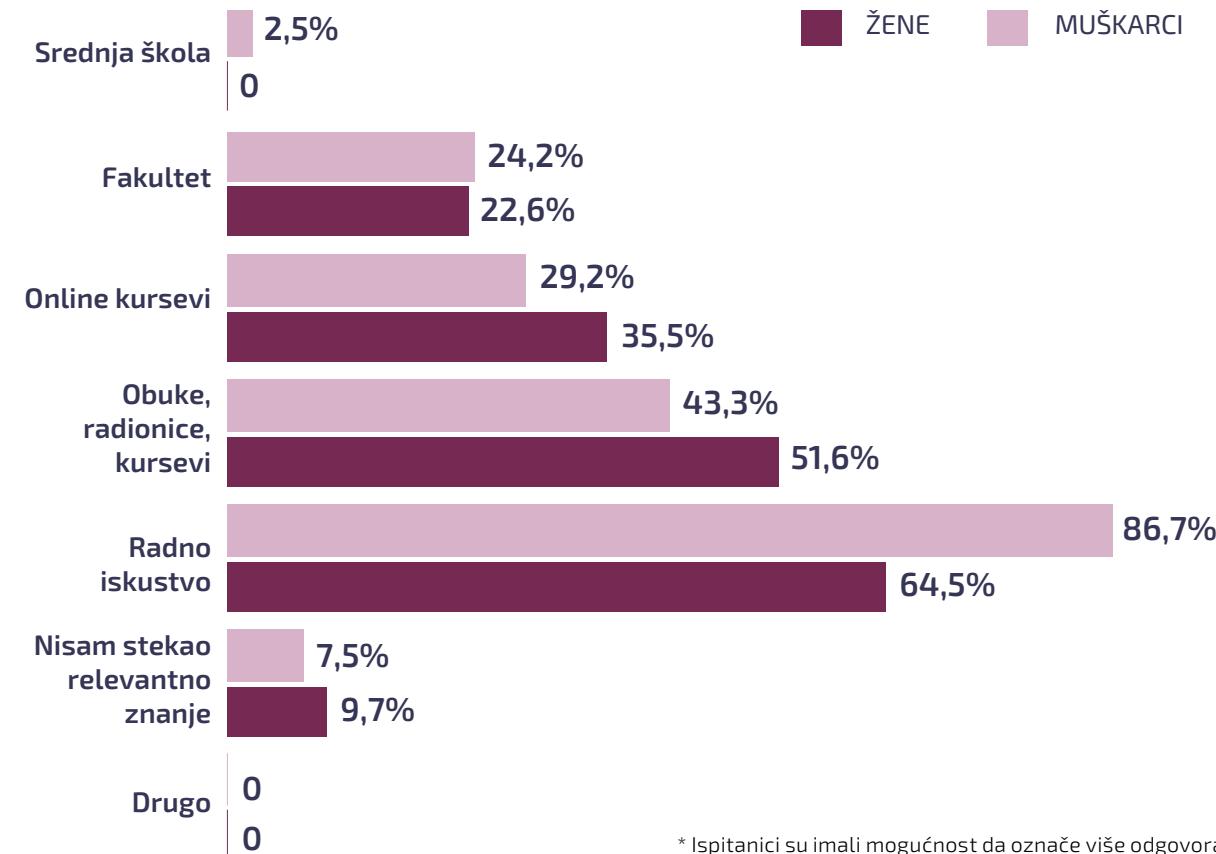
NASTANAK IDEJE O OSNIVANJU STARTAPA

Ideja o osnivanju startapa kod najvećeg procenta i ženskih i muških osnivača (41%) je nastala nezavisno od posla. Manji deo žena nego muškaraca osnivača je ideju o startapu razvio tokom radnog odnosa, ali ne postoji statistički značajna razlika. S druge strane, zanimljivo je da je među ispitanicima bio dva puta veći procenat žena (12,9%) nego muškaraca (5%) osnivača koji su na ideju o osnivanju startapa došli kroz rad na univerzitetu ili nastavno naučnoj ustanovi.

SPOSOBNOSTI I MOTIVI ZA OSNIVANJE STARTAPA

KAKO SU STEKLE NEOPHODNO ZNANJE?

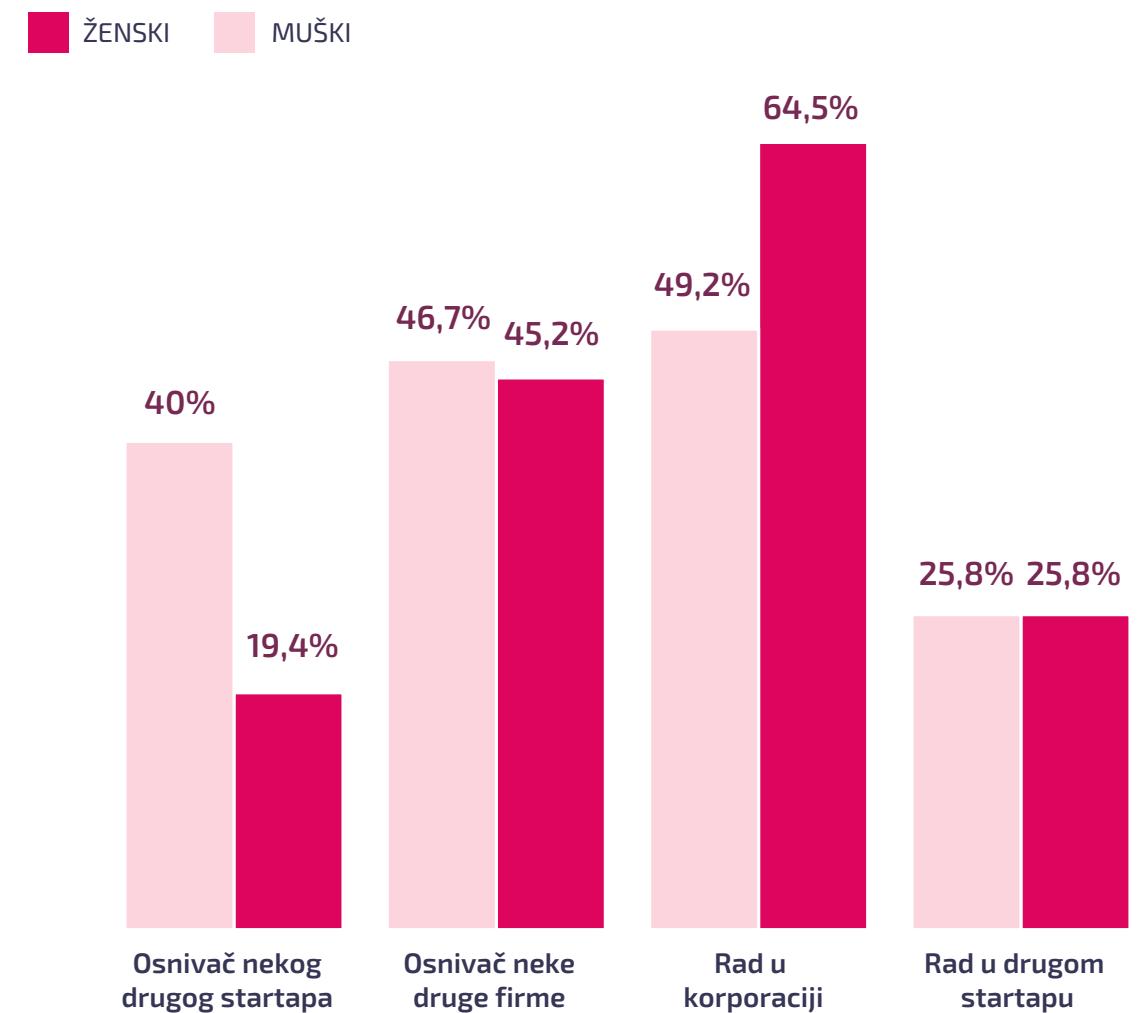
* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

Kada posmatramo način na koji osnivači oba pola stiču znanje o osnivanju i vođenju startapa najveći deo osnivačica, ali i osnivača, je neophodno znanje stekao kroz radno iskustvo. Kod muškaraca je taj procenat veći (86,6%) nego kod žena (64,5%) i postoji statistička značajna razlika u tom pogledu. Udeo osnivača oba pola koji su znanje stekli kroz obuke, radionice i kurseve, kao i kroz online kurseve je približno podjednak. Ista situacija je i kada uporedimo udeo žena i muškaraca među osnivačima koji su znanje koje im je koristilo za osnivanje i vođenje startapa stekli tokom studija.

PRETHODNO ISKUSTVO OSNIVAČA

Prethodno iskustvo, kako pozitivno tako i negativno, može biti presudno u pogledu odluke da se osnuje startap, i može biti veoma korisno i od pomoći u donošenju odluka koje su bitne za poslovanje startapa.

U startap ekosistemu Srbije i osnivačice i osnivači su u najvećem procentu radno iskustvo stekli u korporacijama - skoro dve trećine žena i polovina muškaraca, ali ne postoji statistički značajna razlika u tom pogledu. Procenat osnivača oba pola koji su radili u nekom drugom startapu je jednak (25,8%). Prethodno iskustvo u osnivanju kompanije ima podjednak deo osnivačica i osnivača. Kada pogledamo koliko ispitanika je već imalo iskustva s osnivanjem startapa, vidimo da je dva puta veći procenat muškaraca koji su već bili osnivači nekog startapa i u tom pogledu postoji statistička značajnost tj. povezanost između pola i prethodnog iskustva u osnivanju startapa, pa je veća verovatnoća da ženski osnivači nisu imali prethodnog iskustva s osnivanjem startapa. Razlozi za to mogu biti raznovrsni kao što su oni koji su psihološke prirode ili oni koji se odnose na nedostatak adekvatne podrške. Ovaj podatak se može tumačiti i kao znak da žene ranije nisu bile dovoljno ohrabrene i da ranije nisu osnivale startape, ali se sa postepenim poboljšanjem njihovog položaja poslednjih godina i jačanjem podrške očekuje promena u tom pogledu.

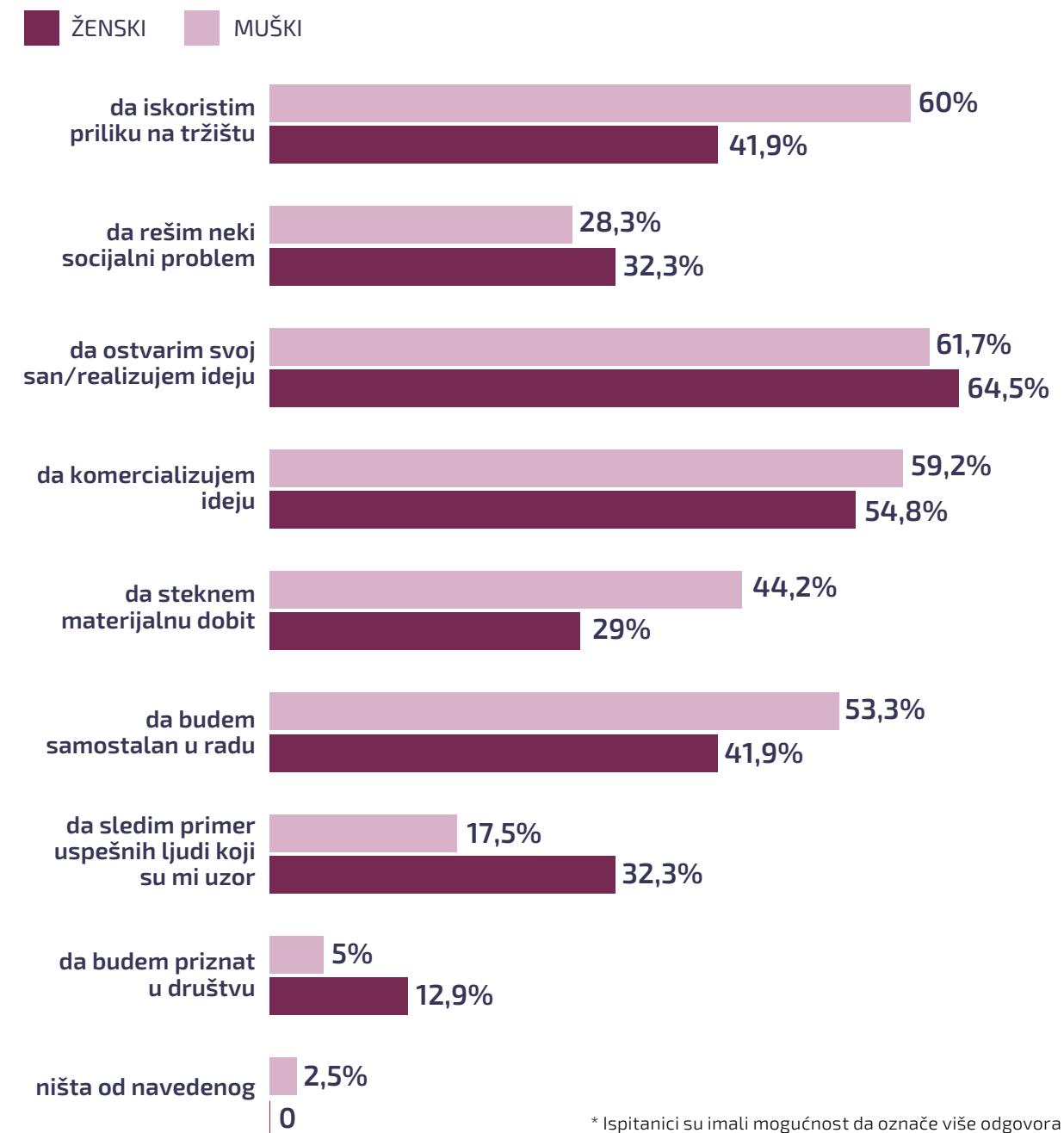

MOTIVI ZA OSNIVANJE STARTAPA

U svakom radu motivacija je veoma važan činilac ostvarivanja rezultata i postizanja ciljeva. Tako je i sa startapima. Da li se razlikuje motivacija žena i muškaraca među startap osnivačima u Srbiji?

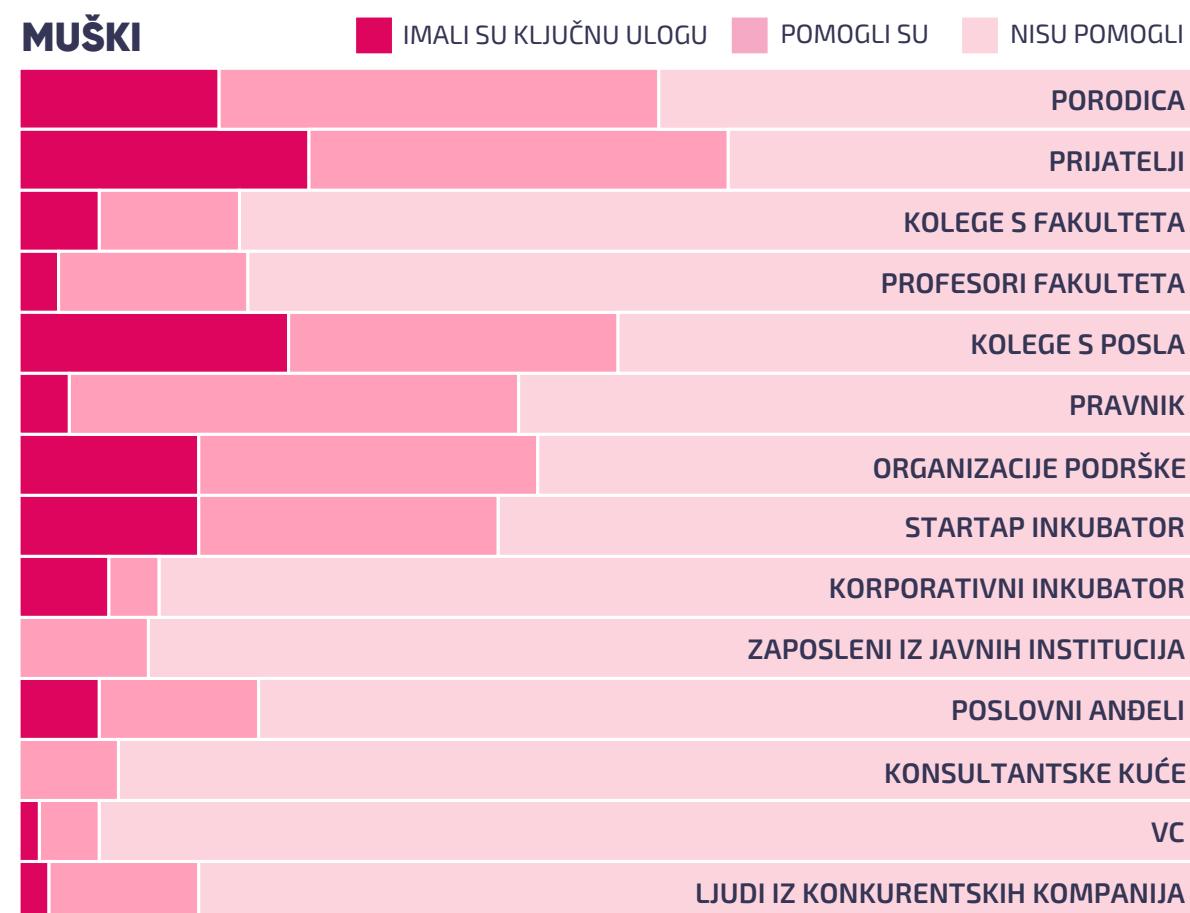
Na osnovu rezultata možemo videti da je želja da ostvare svoj san tj. realizuju svoju ideju pokretač najvećem delu i osnivačica i osnivača. Muškarci su u većem udelu nego žene (60% prema 41,9%) osnovali startap jer su, između ostalog, bili motivisani da iskoriste priliku na tržištu. Približno podjednak deo osnivačica (54,8%) i osnivača (59,2%) je motivisan da osnivanjem startapa komercijalizuje svoju ideju. Nešto je manji deo osnivačica u odnosu na osnivače motivisan da osnuje startap radi postizanja samostalnosti u radu. Žene (32,3%) su nešto više nego muškarci (28,3%) motivisani da reše neki socijalni problem. Veći je udeo muškaraca nego žena među osnivačima startapa kojima je motiv bio da steknu materijalnu dobit (44,2% prema 29%). Takođe, dva puta više žena nego muškaraca je motivisano da osnivanjem startapa budu priznate u društву. Na kraju, skoro je je duplo više žena nego muškaraca kojima je motiv za osnivanje startapa bio da sledi primer ljudi koji su im uzor.

Navedeni rezultati su pokazali da postoje određene razlike između motiva osnivačica i osnivača startapa. Veća motivacija žena da reše neki socijalni problem, da budu priznate u društву i da sledi primer ljudi koji su im uzor, ukazuje da društvo, odnosno njegovi problemi i odnosi motivišu žensko startap preduzetništvo.

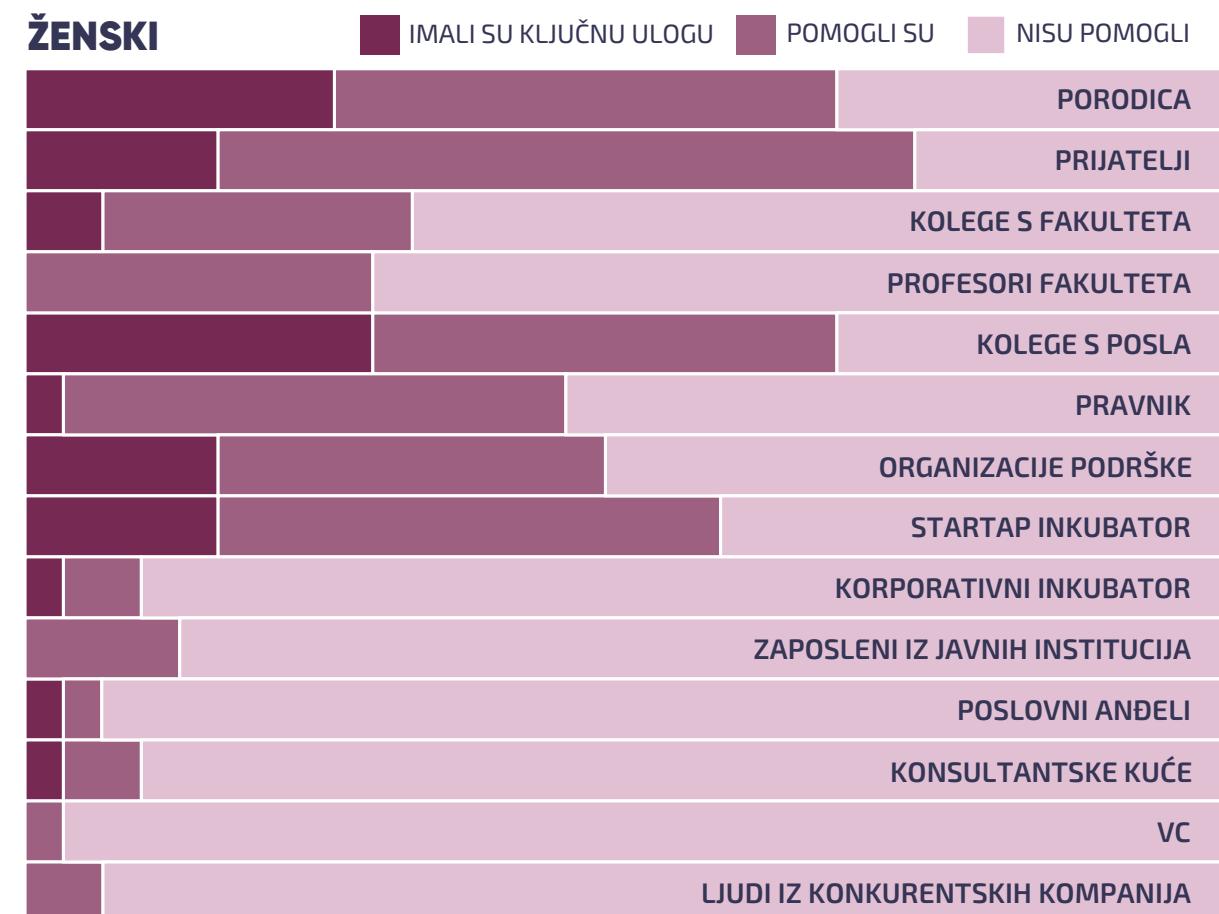

POMOĆ I PODRŠKA ZA OSNIVANJE STARTAPA

Socijalni kapital žena i muškaraca među osnivačima pokazuje koje socijalne mreže koriste u cilju razmene informacija i pribavljanja resursa koji su važni za osnivanje i poslovanje startapa. Ispitanicima smo ponudili mogućnost da označe da li su im neformalne i formalne socijalne mreže pomogle u osnivanju i poslovanju startapa, i da li su imale ključnu ulogu. Distribucija odgovora je pokazala da su ključnu ulogu za osnivače oba pola imale kolege s posla. Kod muškaraca je potom ključna bila pomoć prijatelja, a kod žena pomoć porodice. Kada su u pitanju formalne socijalne mreže, kod osnivača oba pola ključnu ulogu su imale organizacije podrške i startap inkubatori.

Kada posmatramo odgovor na pitanje ko im je pomogao od neformalnih mreža, vidimo da najvećem procentu žena pomoć stiže od prijatelja/ica, a muškaraca od porodice. Potom slede kolege s posla, s tim da je za 10% veći procenat osnivačica kojima su pomogle kolege i koleginice s posla. Kada su formalne socijalne mreže u pitanju, najveći deo muškaraca je pomoć dobio od pravnika i organizacija podrške, a najveći deo žena od pravnika i startap inkubatora.

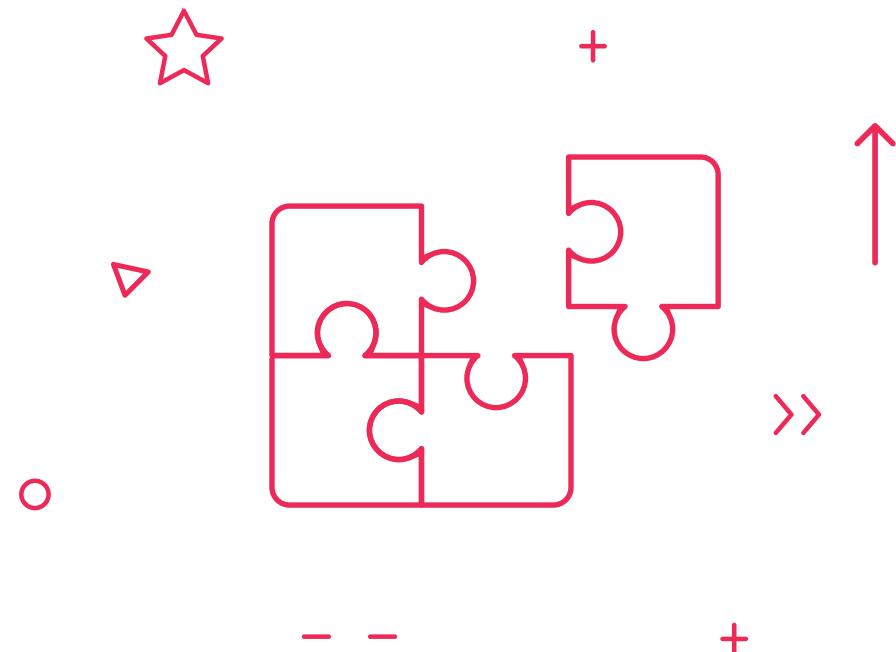

POMOĆ	Muški			Ženski		
	IMALI SU KLJUČNU ULOGU	POMOGLI SU	NISU POMOGLI	IMALI SU KLJUČNU ULOGU	POMOGLI SU	NISU POMOGLI
Porodica	16,7%	36,7%	46,7%	25,8%	41,9%	32,3%
Prijatelji	24,2%	35%	40,8%	16,1%	58,1%	25,8%
Kolege s fakulteta	6,7%	11,7%	81,7%	6,5%	25,8%	67,7%
Profesori fakulteta	3,3%	15,8%	80,8%	0%	29%	71%
Kolege s posla	22,5%	27,5%	50%	29%	38,7%	32,3%
Pravnik	4,2%	37,5%	58,3%	3,2%	41,9%	54,8%
Organizacije podrške	15%	28,3%	56,7%	16,1%	32,3%	51,6%
Startap inkubator	15%	25%	60%	16,1%	41,9%	41,9%
Korporativni inkubator	7,5%	4,2%	88,3%	3,2%	6,5%	90,3%
Zaposleni iz javnih institucija	0%	10,8%	89,2%	0%	12,9%	87,1%
Poslovni anđeli	6,7%	13,3%	80%	3,2%	3,2%	93,5%
Konsultantske kuće	0%	8,3%	91,7%	3,2%	6,5%	90,3%
VC	1,7%	5%	93,3%	0	3,2%	96,8%
Ljudi iz konkurenčkih kompanija	2,5%	12,5%	85%	0	6,5%	93,5%

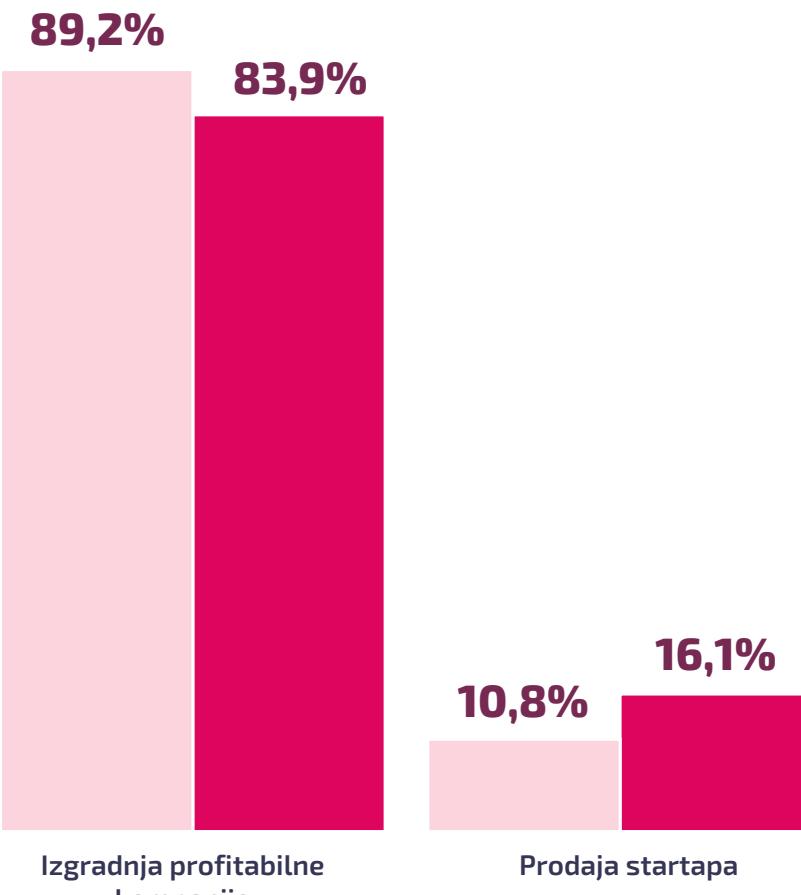
PLANOVİ ZA BUDUĆNOST

Kada su u pitanju planovi osnivača, ne postoje statistički značajne razlike između ispitanica i ispitanika koji su učestvovali u istraživanju. Velika većina i jednih i drugih planira izgradnju profitabilne kompanije, ali je nešto veći procenat žena koje planiraju prodaju startapa.

Ovaj podatak treba posmatrati u kontekstu globalnih trendova. Naime, 2021. godina je u Evropi bila rekordna u pogledu prodaje startapa koje su osnovale žene. To je potvrđio i Sifted³⁴ u analizi koja je u uzorku obuhvatila samo startape koji su prodati za više od 20 miliona evra. Njihovi nalazi su pokazali da je prosečno vreme za top exit 6,8 godina, da su sektori sa najviše prodaja startapa koje su osnovale žene health-tech i fintech, a da je vodeća zemlja u Evropi po broju ženskih exit-a Velika Britanija.

■ ŽENSKI ■ MUŠKI

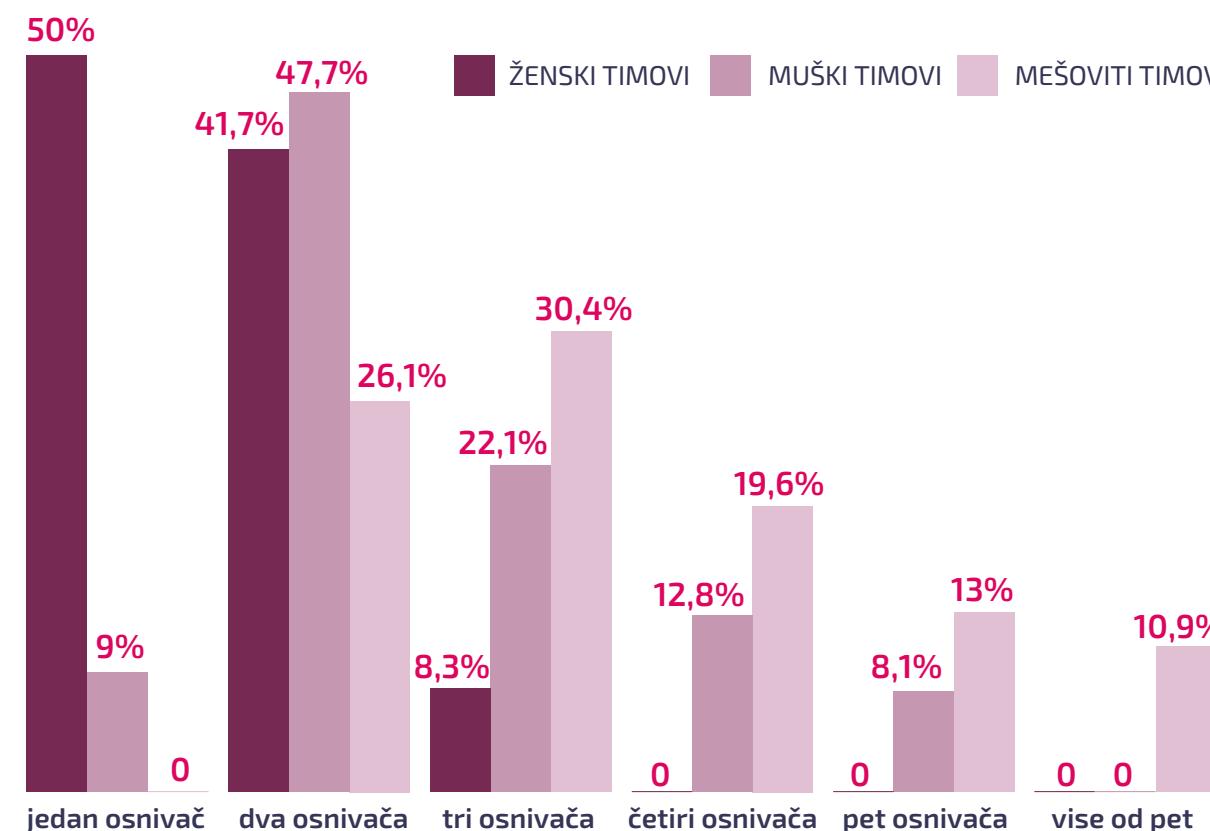

ANALIZA NA NIVOU OSNIVAČKIH TIMOVA

BROJ OSNIVAČA U OSNIVAČKIM TIMOVIMA

Osnivanje startapa je težak (ne i nemoguć) poduhvat ako to radite sami.³⁵ Stoga po pravilu startap osniva tim sastavljen od pojedinaca s komplementarnim znanjima i veštinama. Analiza strukture uzorka prema polu osnivačkih timova i broju osnivača pokazala je da je polovinu startapa ženskih osnivača (50% ili 6 startapa) osnovala samo jedna osnivačica, 41,7% dve i samo jedan startap ima 3 osnivačice. Broj startapa koje je osnovala samo jedna žena može se tumačiti kao pokazatelj da nisu dovoljno umrežene ili im nedostaje adekvatna podrška. Najveći deo muških (47,7%) kao i mešovitih osnivačkih timova (30,4%) ima dva osnivača, s tim da mešoviti osnivački timovi imaju najraznovrsniju brojnu strukturu, jer je procenat timova s tri i više osnivača veći nego kod ostalih timova.

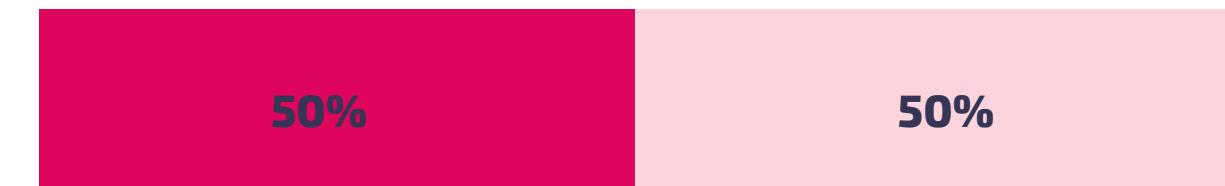
DA LI IMAJU NON-TECH OSNIVAČE?

■ IMA NON-TECH OSNIVAČE ■ NEMA NON-TECH OSNIVAČE

Ženski

Muški

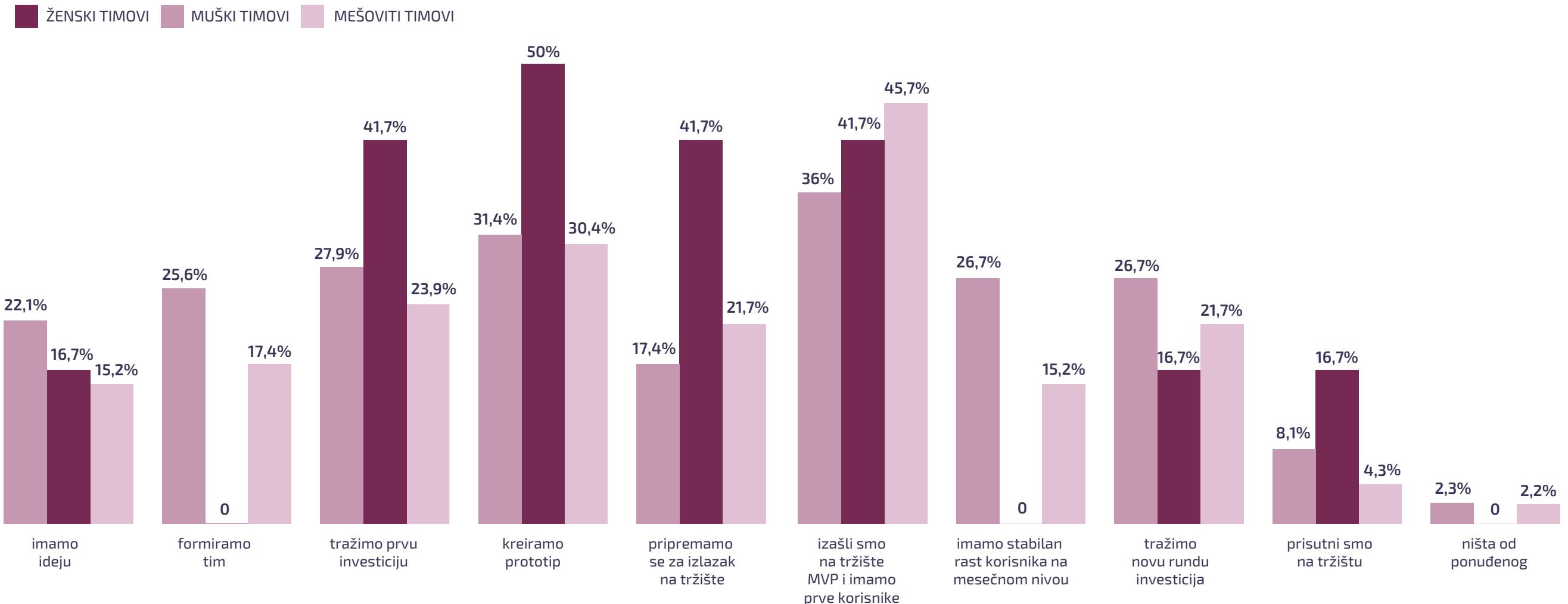
Mešoviti

Kada pogledamo timove prema sastavu i tome koliki je odnos onih koji imaju i koji nemaju non-tech osnivače, podaci ukazuju da veći udeo ženskih (dve trećine) nego muških (polovina) osnivačkih timova ima osnivače koji nisu iz tehničkih oblasti. Najveći udeo osnivača koji nemaju obrazovanje i iskustvo iz tehničkih oblasti postoji kod mešovitih timova (čak 91,3%).

TIMOVI PREMA FAZAMA RAZVOJA STARTAPA

Ako pogledamo u kojoj fazi je najveći procenat startapa posmatrano po sastavu osnivačkih timovima, vidimo da najveći deo (polovina) ženskih startapa kreira prototip, a najveći deo muških (36%) i mešovitih startapa je izašao na tržište MVP i ima prve korisnike (45,6%).

FINANSIRANJE

IZVORI KAPITALA - KOD OSNIVANJA I PLANIRANI

	MUŠKI	ŽENSKI	MEŠOVITI
Iz sopstvenih sredstava	94,2	91,7	91,3
Grantovi	46,5	75	56,5
Porodica i prijatelji	24,4	33,3	15,2
Inkubator - akcelerator	15,1	8,3	15,2
Poslovni anđeo	12,8	0	10,9
Drugi izvori finansiranja	5,8	0	0
EU program podrške	4,7	0	6,5
Ostali krediti	3,5	0	4,3
Preduzetnički kapital VC	11,6	0	0
Javne subvencije i podrška	8,1	8,3	6,5
Crowdfunding, crowdinvesting	3,5	0	0
Bankarski krediti	2,3	0	10,9
ICO	0	0	0
IPO	0	0	0
Fondacije	0	0	0

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

U najvećem procentu muški, ženski i mešoviti timovi su startape finansirali iz sopstvenih sredstava, a potom iz grantova i zahvaljujući porodici i prijateljima. Za ženske timove je primetno da nemaju toliko raznovrsne izvore kapitala kao muški i mešoviti timovi. Takođe, nijedan ženski startap iz istraživanja nije dobio sredstva od poslovnih anđela, niti je i jedan ženski i mešoviti startap dobio sredstva od fondova preduzetničkog kapitala.

Najvidljivija dimenzija neravnopravnosti u inovativnom preduzetništvu, kako na našem, tako i na globalnom nivou je veoma mali procenat ženskih startapa koji uspevaju da dobiju investicije iz fondova preduzetničkog kapitala. U prva tri meseca

2022. godine u Evropi, ženski osnivački timovi su dobili samo 0,4% ukupnog preduzetničkog kapitala uloženog u ovom periodu.³⁶ Jedno istraživanje iz 2021. godine o povezanosti pola preduzetnika i mogućnosti prikupljanja preduzetničkog kapitala u Evropi je pokazalo da su u periodu između 2014-2019 godine ženski timovi činili samo 6% od ukupnog broja svih startapa koji su finansirani iz fondova preduzetničkog kapitala.³⁷ U regionu Centralne i Istočne Evrope 2020. godine ženski timovi su prikupili samo 1% svih investicija.³⁸ U svom planiranju startapi pokazuju veliko interesovanje za grantove (više od polovine muških i mešovitih i čak 91,6% ženskih startapa). Četvrtina ženskih timova u svojim planovima finansiranja računa na poslovne anđele kao izvore kapitala, a 41,6% na preduzetnički kapital. Mešoviti timovi znatno više od muških i ženskih planiraju da sredstva traže od fondacija (21,7%).

	MUŠKI	ŽENSKI	MEŠOVITI
Iz sopstvenih sredstava	38,4	33,3	34,8
Poslovni anđeo	40,7	25	54,3
Drugi izvori finansiranja	4,7	8,3	0
Grantovi	53,5	91,7	67,4
Porodica i prijatelji	5,8	16,7	4,3
Inkubator - akcelerator	31,4	33,3	45,7
EU program podrške	20,9	41,7	41,3
Ostali krediti	3,5	0	2,2
Preduzetnički kapital VC	55,8	41,7	41,3
Javne subvencije i podrška	16,3	25	15,2
Crowdfunding, crowdinvesting	3,5	8,3	6,5
Bankarski krediti	7	0	2,2
ICO	2,3	0	0
IPO	0	0	0
Fondacije	5,8	8,3	21,7

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

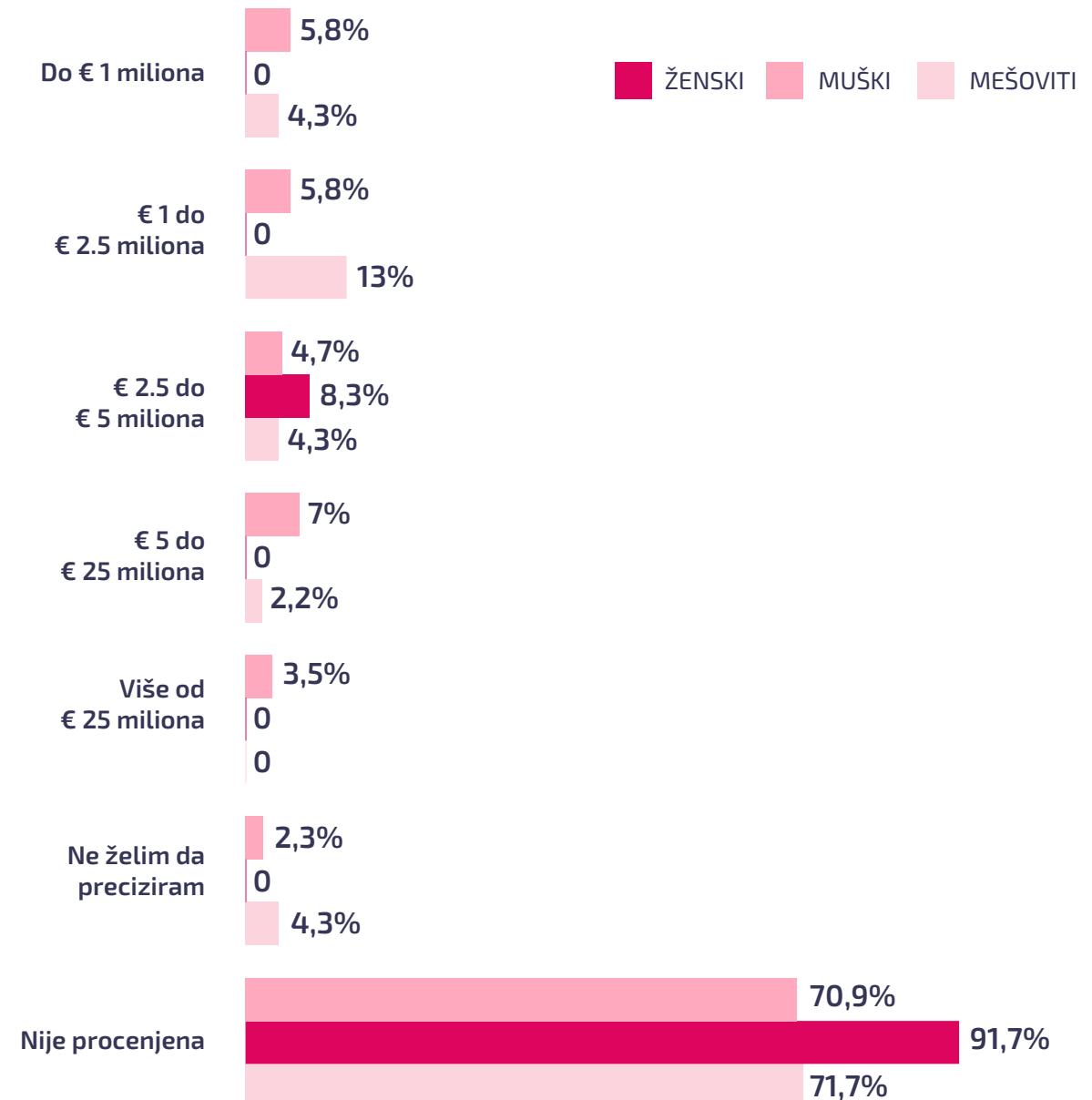
SPOLJNE INVESTICIJE

Podaci su pokazali da nešto manje od polovine muških i mešovitih, a četvrtina ženskih timova nije dizalo spoljne investicije. Najveći deo ženskih i mešovitih timova je prikupio spoljne investicije u vrednosti od 50 do 100 hiljada eura, a najveći udeo muških timova u vrednosti od 100 do 200 hiljada eura.

	MUŠKI	ŽENSKI	MEŠOVITI
€ 1 do € 10,000	1,2	8,3	2,2
€ 10,001 do € 50,000	3,5	16,7	17,4
€ 50,001 do € 100,000	12,8	41,7	19,6
€ 100,001 do € 200,000	14,0	8,3	4,3
€ 200,001 do € 300,000	9,3	0	2,2
€ 300,000 do € 500,000	1,2	0	4,3
€ 500,000 do € 1 miliona	1,2	0	0
€ 1 do € 5 miliona	5,8	0	0
Više od € 5 miliona	2,3	0	0
Bez spoljašnjih finansija	45,3	25	45,7
Ne želim da preciziram	3,5	0	4,3

PROCENJENA VREDNOST STARTAPA

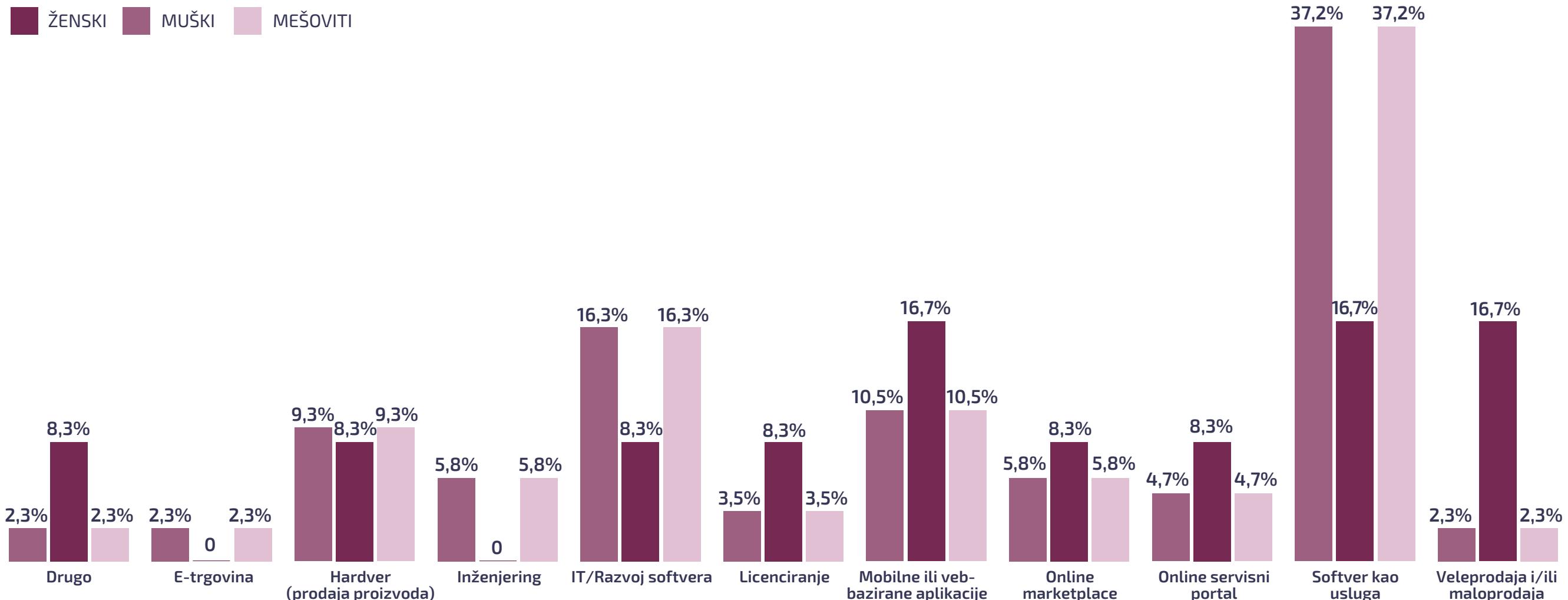
Vrednost čak 91,6% ženskih i više od dve trećine startapa koji imaju muške i mešovite osnivače nije procenjena. Kada posmatramo vrednost startapa koji su procenjeni, vidi se da je samo jedan ženski startap procenjen i to na vrednost između 2,5 i 5 miliona evra, dok su muški timovi najviše procenjeni u vrednosti između 5 i 25 miliona evra, a najveći deo mešovitih timova u vrednosti između 1 i 2,5 miliona evra.

POSLOVANJE

POSLOVNI MODEL

Najveći procenat muških i mešovitih timova posluje po modelu softver kao usluga, a potom po modelu razvoj softvera. Kod ženskih timova podjednak je procenat timova koji posluju po modelu softver kao usluga, mobilne ili web-based aplikacije i prodaja. Samo jedan ženski tim posluje po modelu razvoj softvera.

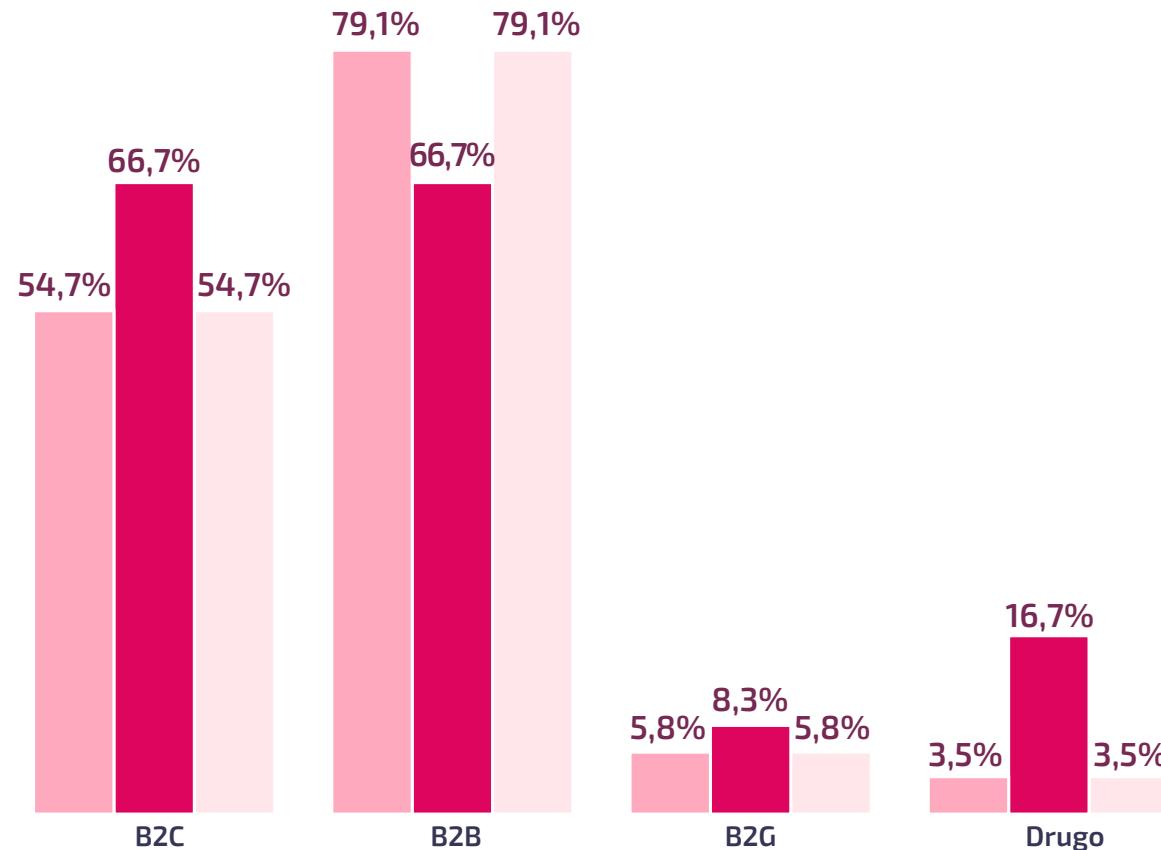

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

Kada posmatramo ko su korisnici usluga ili proizvoda startap timova, kod startapa ženskih osnivača je podjednak udeo onih koji posluju po B2B (business-to-business) i po B2C modelu (business-to-customer). S druge strane, gotovo 80% muških i mešovitih timova posluje po B2B modelu, a oko polovina po modelu B2C.

POSLOVNI MODEL PREMA VRSTI KORISNIKA USLUGA I PROIZVODA

■ ŽENSKI ■ MUŠKI ■ MEŠOVITI

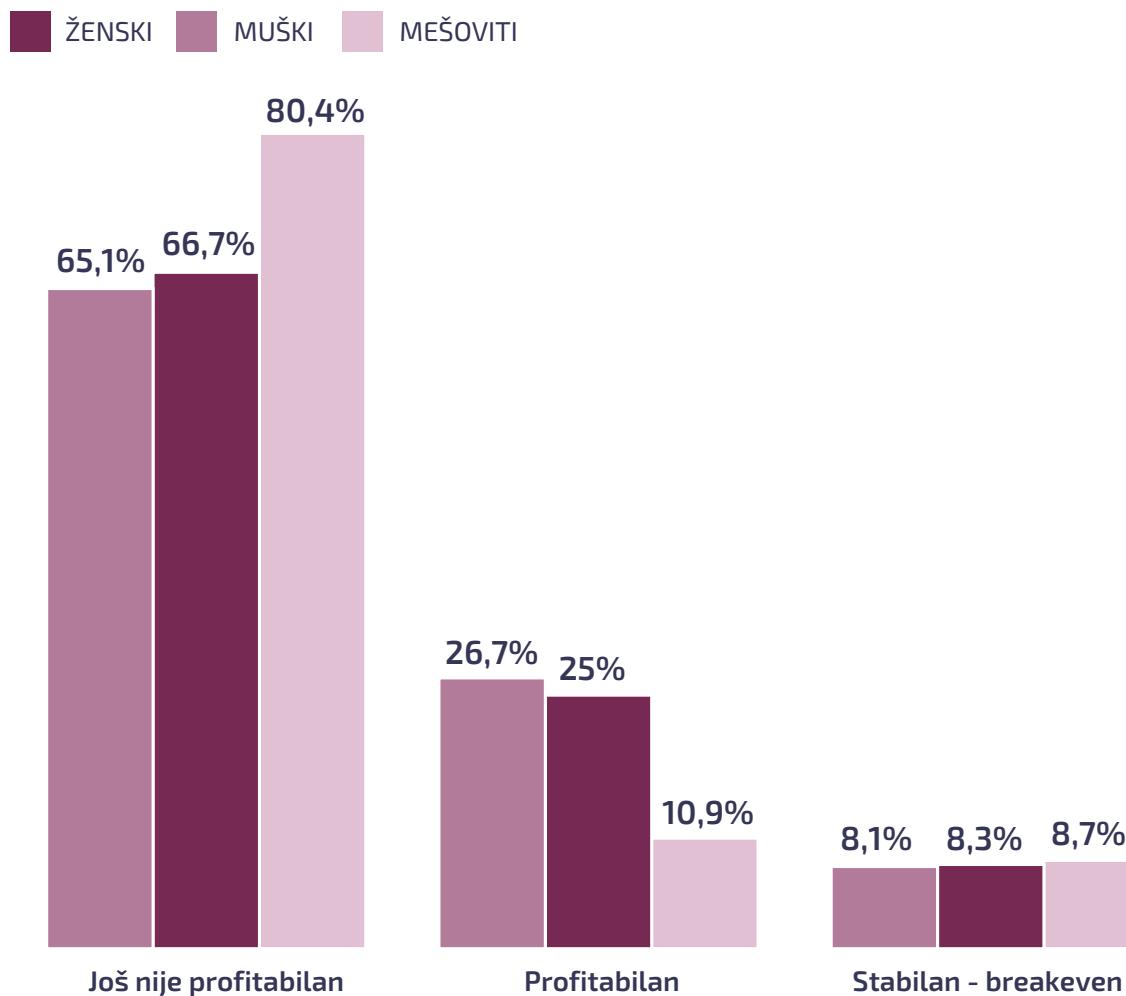
GODIŠNJI PROMET

	MUŠKI	ŽENSKI	MEŠOVITI
€ 1 do € 50,000	19,8	33,3	28,3
€ 50,001 do € 150,000	14	8,3	2,2
€ 150,001 do € 300,000	10,5	0	6,5
€ 300,001 do € 500,000	2,3	8,3	4,3
€ 500,001 do € 1 miliona	5,8	0	4,3
€ 1 do € 3 milion	1,2	0	0
€ 3 do € 10 milion	2,3	0	0
Više od € 25 milion	1,2	0	0
Bez prometa	39,5	41,7	52,2
Nije navedeno	3,5	8,3	2,2

Ženski, kao i ostali timovi, u najvećem udelu su poslovali bez prometa u prethodnoj godini. Od onih koji su ostvarili promet, najveći udeo kod svih timova je ostvario promet u vrednosti do 50 hiljada evra. Ove brojke bi trebalo posmatrati u svetlu faze razvoja u kojoj se nalaze, odnosno činjenice da je polovina ženskih startapa u fazi kreiranja prototipa. Takođe, ne bi trebalo zaboraviti da rezultati iz drugih svetskih i regionalnih ekosistema pokazuju da startapi samo ženskih osnivača ostvaruju veći promet nego startapi muških samo osnivača.³⁹

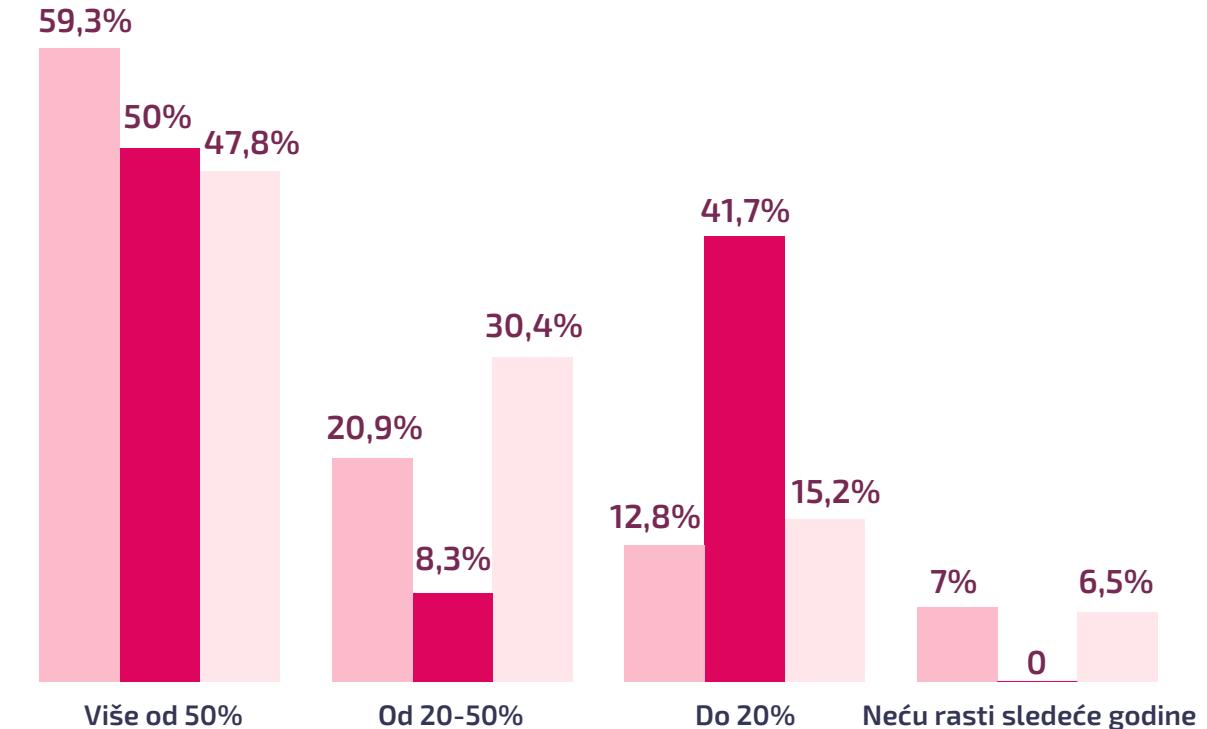
PROFITABILNOST

Tokom istraživanja Startap skener 2022 ispitanici su dali samoprocenu profitabilnosti startapa. Posmatrajući rezultate prema sastavu osnivačkih timova vidimo da je najveći procenat ženskih, kao i muških i mešovitih startapa, procenio da nije profitabilan. A kada sagledamo one koji su profitabilni u svim osnivačkim grupama vidimo da je on pojednak kod ženskih i muških osnivačkih timova (četvrtina), a najmanji u kategoriji mešovitih osnivača.

PROCENA RASTA

ŽENSKI MUŠKI MEŠOVITI

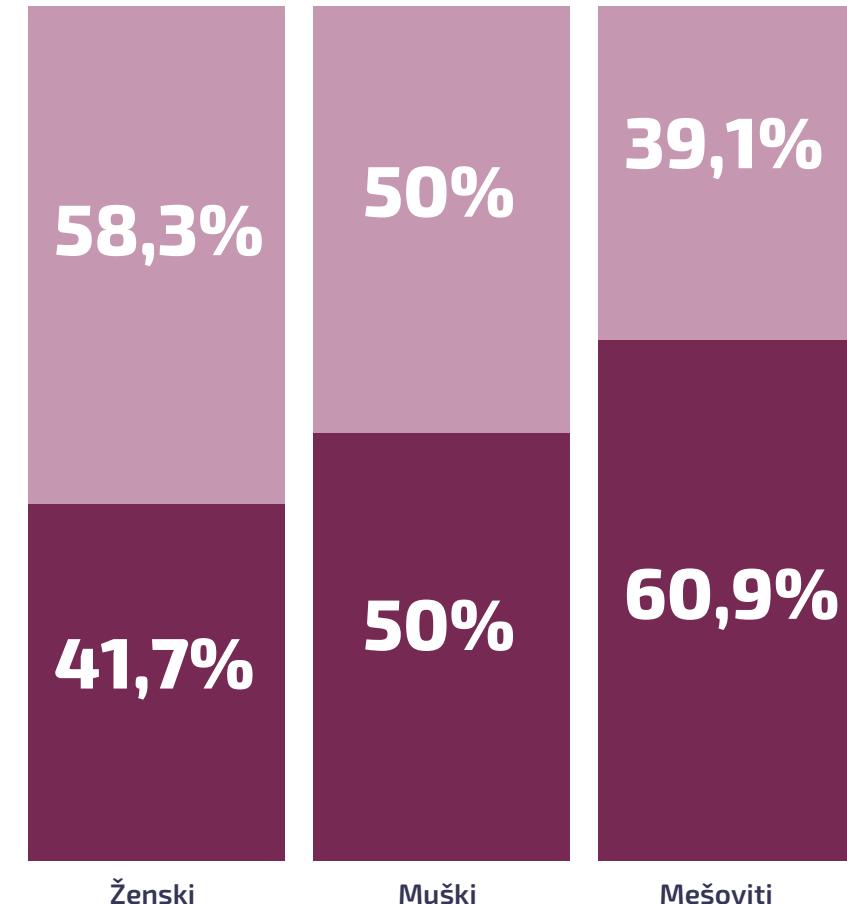
Nalazi istraživanja su pokazali da najveći deo ženskih startap timova, kao i muških i mešovitih, procenjuje da će ostvariti rast veći od 50%. Kod ženskih timova potom sledi deo onih koji procenjuju da će rasti do 20% (41,6%), a kod muških i mešovitih, onaj deo startapa koji procenjuju da će u narednom periodu rasti između 20-50%.

RODNA STRUKTURA TIMOVA I PROGRAMI PODRŠKE

Programi podrške omogućavaju startapima da u različitim fazama razvoja dobiju pomoć kako u pogledu realizacije ideje i osnivanja startapa, tako i u pogledu rasta i budućeg poslovanja. Aktivnosti koje se odvijaju u okviru programa podrške mogu biti različite i obuhvatati obuke, treninge, obezbeđivanje kancelarijskog prostora, pravnih saveta (inkubatori), ali i poslovna mentorstva, pomoć u cilju razvoja poslovnog modela i testiranja tržišta, umrežavanje s potencijalnim investitorima, kao i finansijsku podršku (akcelerator). Programe podrške mogu organizovati različiti akteri (nevladine organizacije, korporacije, univerziteti i vlada).

Nalazi istraživanja Startap skener 2022 potvrdili su da je 41,7% ženskih i polovina mešovitih i muških timova učestvovalo u programima podrške. Samo jedan ženski tim i nešto više od osmine muških i mešovitih timova je startap finansiralo i sredstvima dobijenim kroz programe podrške. Kada se ovi podaci uporede sa podacima o planiranim izvorima kapitala postaje jasno da osnivački timovi iz ženske (jedna trećina), kao i kategorije muških i mešovitih timova, računaju da će sredstva obezbiti i kroz programe podrške.

■ UČESTVOVALI U PROGRAMIMA ■ NISU UČESTVOVALI

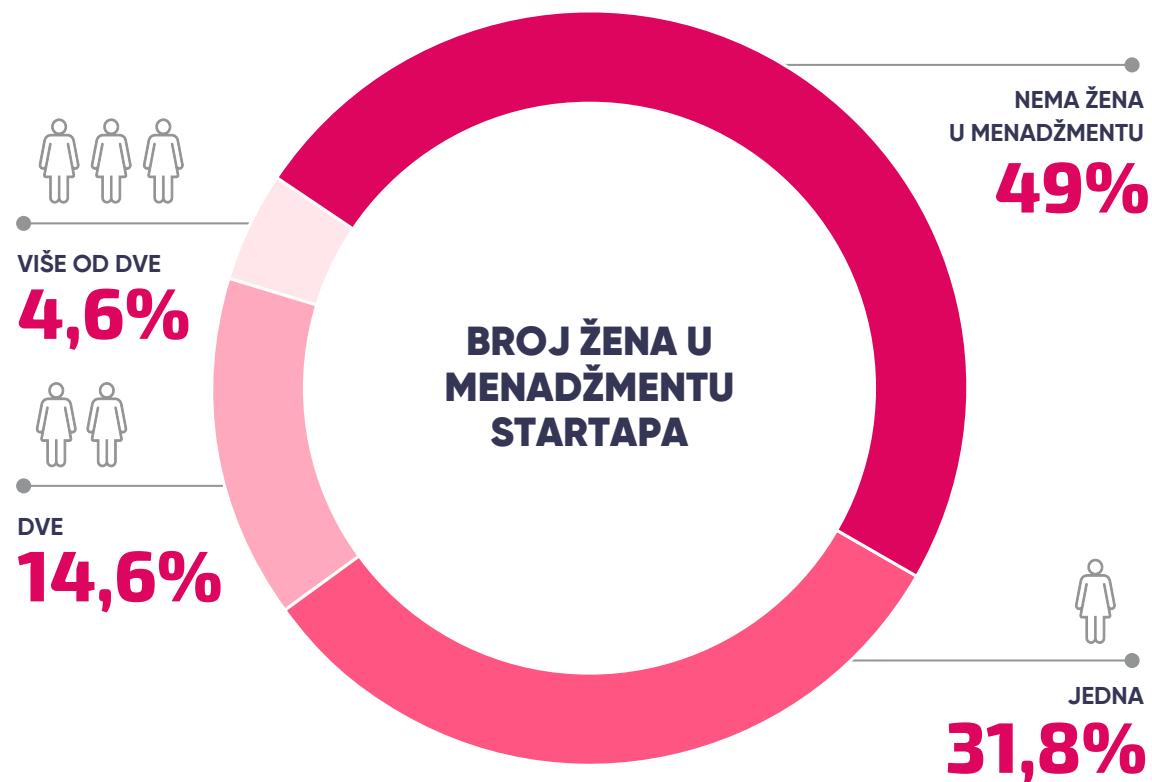

ŽENE U MENADŽMENTU

STARTAPA

Mali procenat žena u menadžmentu startap kompanija je opšti problem startap eko-sistema širom sveta. Iako je na globalnom nivou 2021. godine porastao broj jednoroga koje su osnovale žene ili su bile njihove ko-osnivačice,⁴⁰ učešće žena u upravljačkim strukturama startapa svih osnivača je i dalje nedovoljno.⁴¹ Veći broj žena u menadžmentu bi, po mišljenju Sakshi Čopra (Sakshi Chopra), direktorce VC Sequoia Capital India, pozitivno uticao na učešće žena u startap svetu, jer "ako želimo da imamo više ženskih osnivača, moramo da imamo i više žena na vodećim pozicijama i u upravnim odborima, posebno u startapima. One zauzvrat moraju da iskoriste svoje pozicije i mreže kako bi pomogle drugim ženama da uspeju."⁴² Podaci prikupljeni u istraživanju našeg startap ekosistema pokazuju da od 151 startapa koji su učestvovali u istraživanju skoro polovina (49%) uopšte nema žena u menadžmentu, 31,8% samo jednu, 14,6% dve, i 4,6% ima više od dve žene u upravljačkim strukturama.

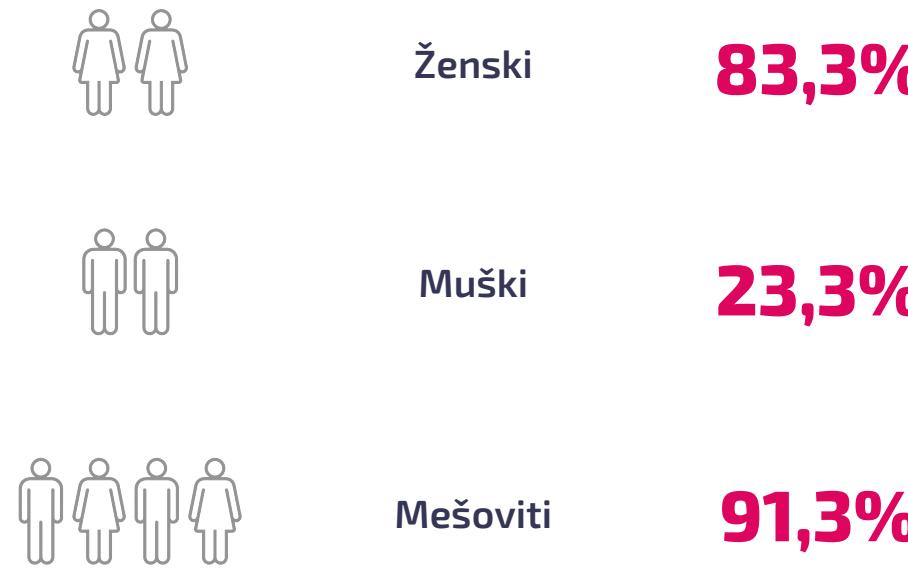

Od ukupnog broja startapa koji imaju žene u menadžmentu polovinu čine mešoviti timovi, malo više od četvrtine muški i 13% ženski.

Kada posmatramo svaku grupu osnivačkih timova zasebno, vidimo da 91,3% mešovitih i 83,3% startapa ženskih osnivača ima žene u menadžmentu. Sa druge strane, manje od četvrtine startapa muških osnivača ima žene u upravljačkoj strukturi. Ovaj rezultat nije slučajnost jer postoji statistički značajna razlika, odnosno postoji jaka povezanost između muškog sastava osnivačkog tima i odsustva žena u menadžmentu, odnosno ženskog i mešovitog sastava i prisustva žena u menadžmentu. Činjenica da u startapima sa samo muškim osnivačima ima disproportionalno malo žena u menadžmentu ukazuje da u ovom domenu postoji veliki prostor za napredak, pre svega kroz podizanje svesti o značaju, kvalitetu i jedinstvenim prednostima koje žene unose u startap ekosistem.

TIMOVI PO SASTAVU I UČEŠĆU ŽENA U MENADŽMENTU

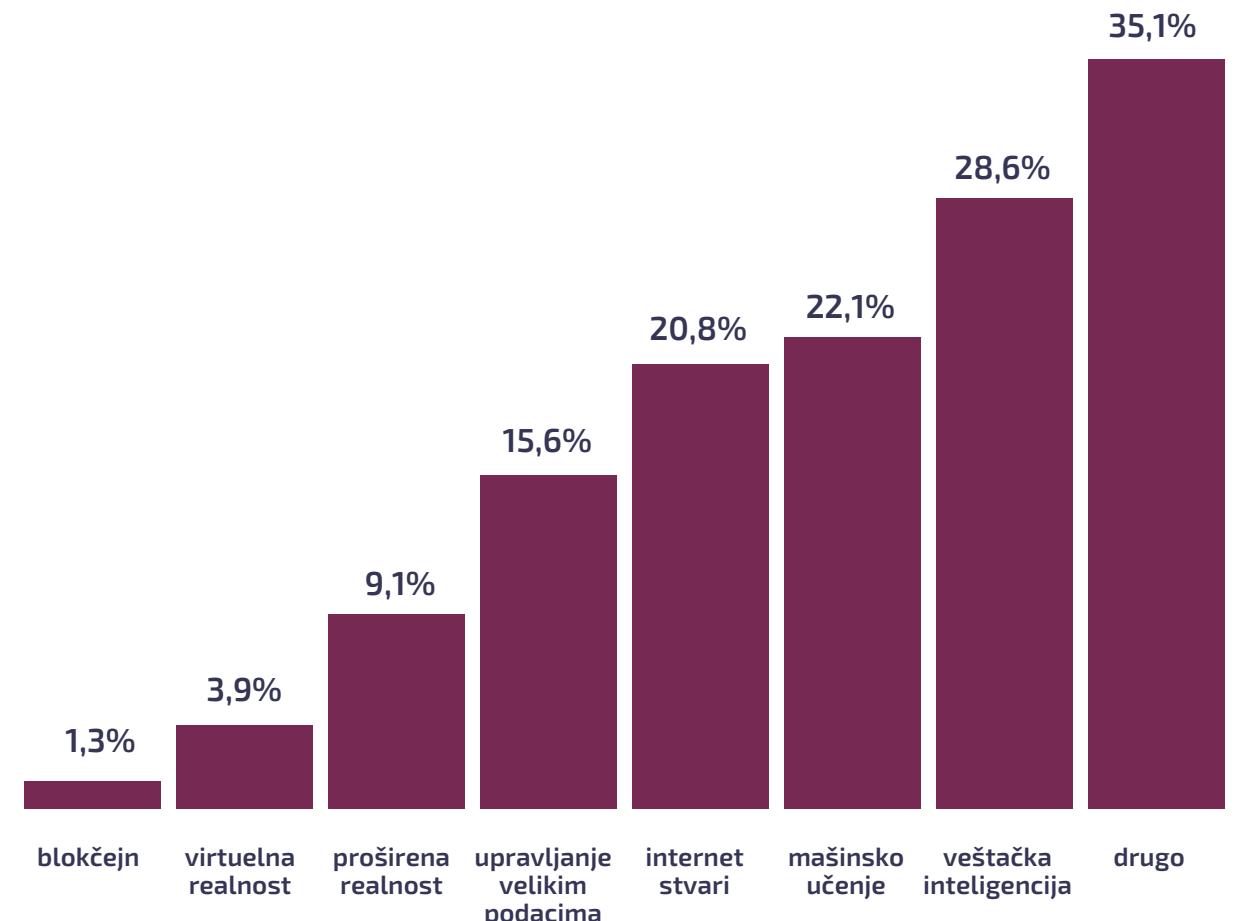

Nalazi o učešću žena u menadžmentu prema tehnološkoj oblasti startapa su pokazali da je najmanji procenat startapa sa učešćem žena u menadžmentu u oblasti blokčejn. Naime, od 11 startapa koji su učestvovali u istraživanju, samo jedan ima žene u sastavu menadžmenta.

U blokčejn industriji je problem nedovoljnog učešća žena na globalnom nivou ranije bio posebno izražen, kako u pogledu žena korisnika tako i u pogledu broja osnivačica startapa i zaposlenih u ovoj industriji.⁴³ Od 2018. godine pokrenute su brojne inicijative da se slika o blokčejn kao dominantno muškoj industriji promeni. Važnost ovakvih inicijativa i neophodnost većeg broja žena u blokčejn industriji ilustruje i stav eksperata da su početni dani jedne industrije istovremeno i period kada se stvara bogatstvo i kada oni koji su najuspešniji "utiču na pravac u kom će se industrija kretati

u budućnosti, od koga će investirati i šta će se praviti sledeće", pa je "sada vreme da žene ostave svoj pečat u kripto industriji i njenoj budućnosti, jer bi njihovo odsustvo moglo umanjiti njihov uticaj i koristi na duge staze".⁴⁴

STARTAPI PO UČEŠĆU ŽENA U MENADŽMENTU I TEHNOLOŠKIM OBLASTIMA

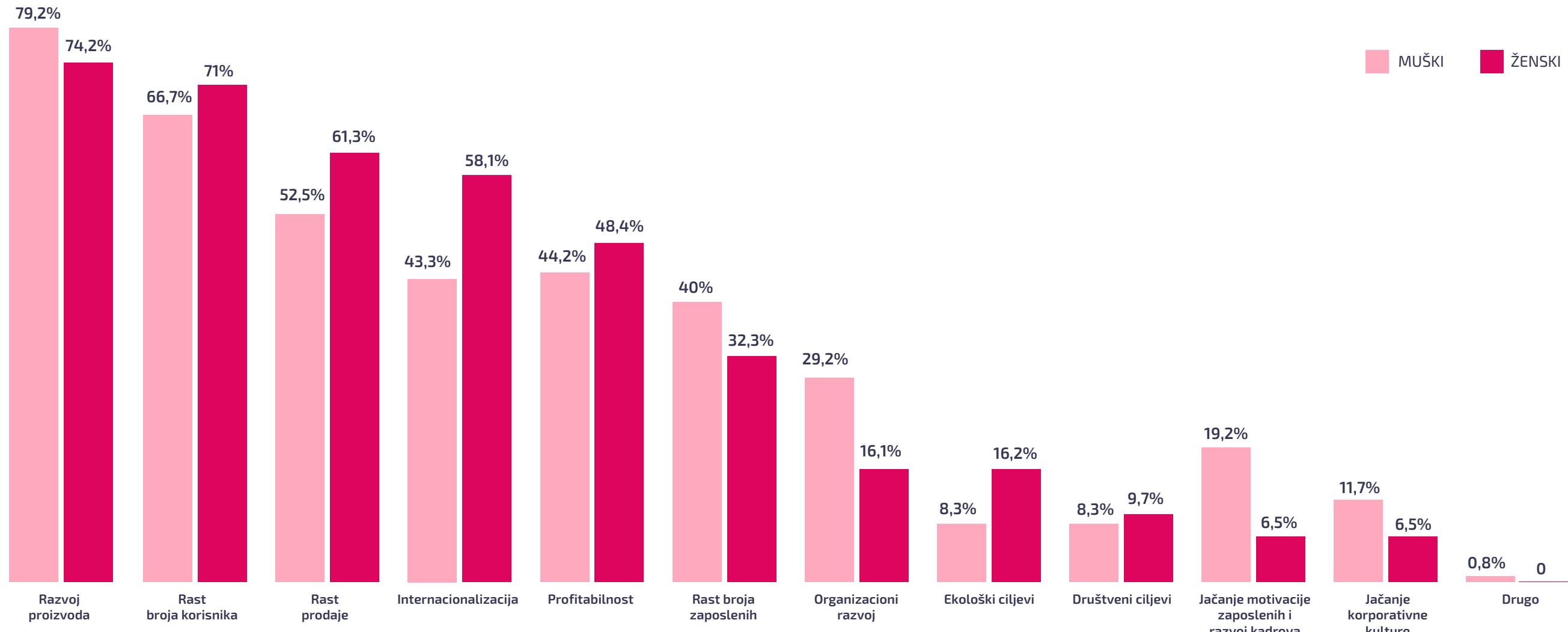
PRIORITETNI CILJEVI STARTAPA IZ PERSPEKTIVE MUŠKIH I ŽENSKIH OSNIVAČA

Analiza prioritetnih ciljeva startapa prema polu osnivača pokazala je da ne postoje statistički značajne razlike u tom pogledu. Kada pogledamo koliki je udeo među osnivačima i među osnivačicama za koje je neki cilj bitan, posredno dobijamo sliku o prioritetnim ciljevima. Kod oba pola za najveći deo startapa (više od dve trećine) je važan

razvoj proizvoda, pa rast broja korisnika i potom rast prodaje. Kod ženskih osnivača slede internacionalizacija, pa profitabilnost, dok je kod muških obrnuto. Primetno je da su u grupi ženskih osnivača ekološki i društveni ciljevi važniji za veći udeo osnivačica nego što je to situacija među osnivačima.

VAŽNI CILJEVI ZA MUŠKE I ŽENSKE OSNIVAČE

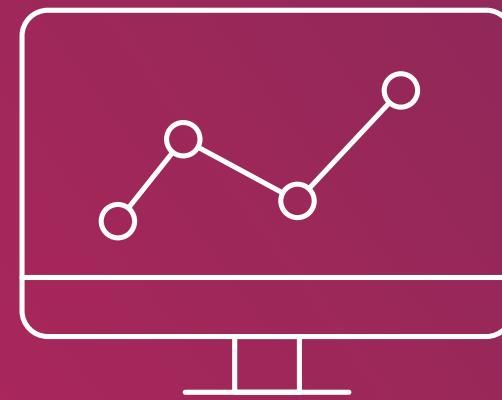

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

IZAZOVI IZ PERSPEKTIVE MUŠKIH I ŽENSKIH OSNIVAČA

>>

o

+

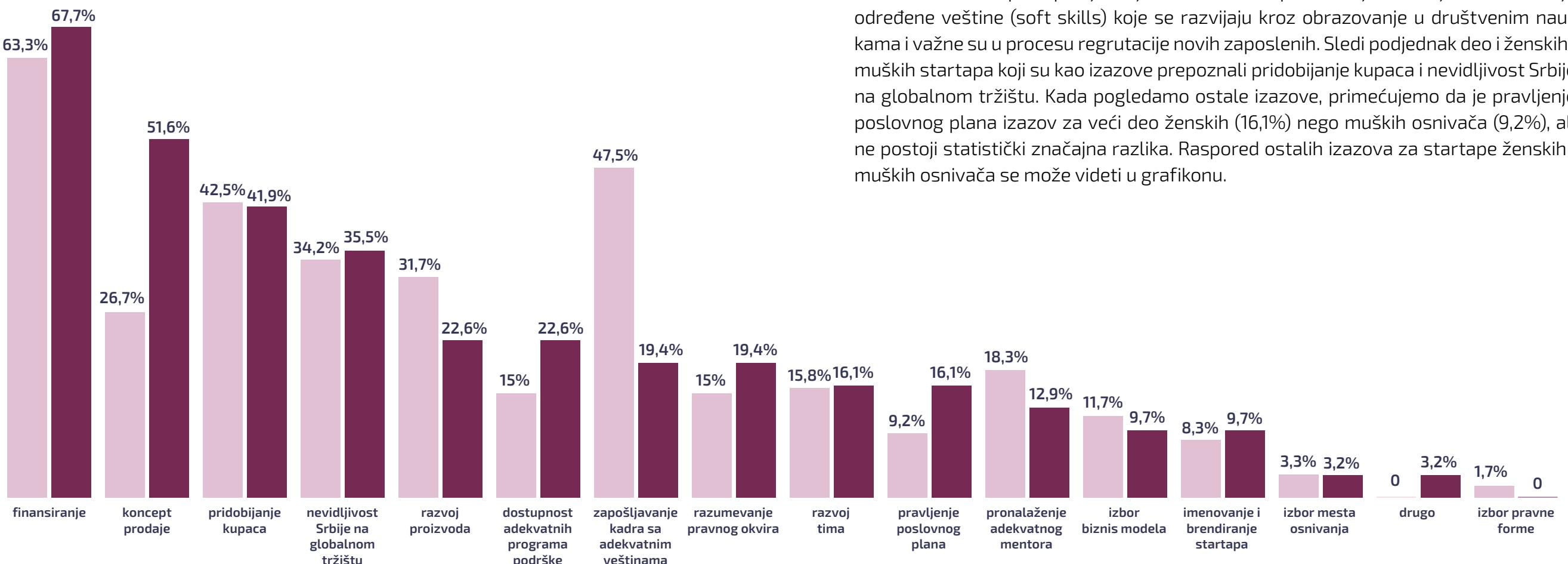
+

--

U svetskim okvirima statistički podatak, koji se često pominje kako bi se dočaralo koliki rizik poduhvat osnivanja startapa nosi sa sobom, kaže da 9 od 10 startapa propadne⁴⁵ Mnogi su skrenuli pažnju da se ovi podaci razlikuju u zavisnosti od industrije, ali niko nije osporio da oni koji odluče da pokrenu startap moraju biti spremni da se suoče i izbore sa raznovrsnim izazovima. Da li se ti izazovi razlikuju u zavisnosti od pola osnivača? Podaci iz istraživanja Startap Skener 2022 to potvrđuju.

IZAZOVI IZ PERSPEKTIVE MUŠKIH I ŽENSKIH OSNIVAČA

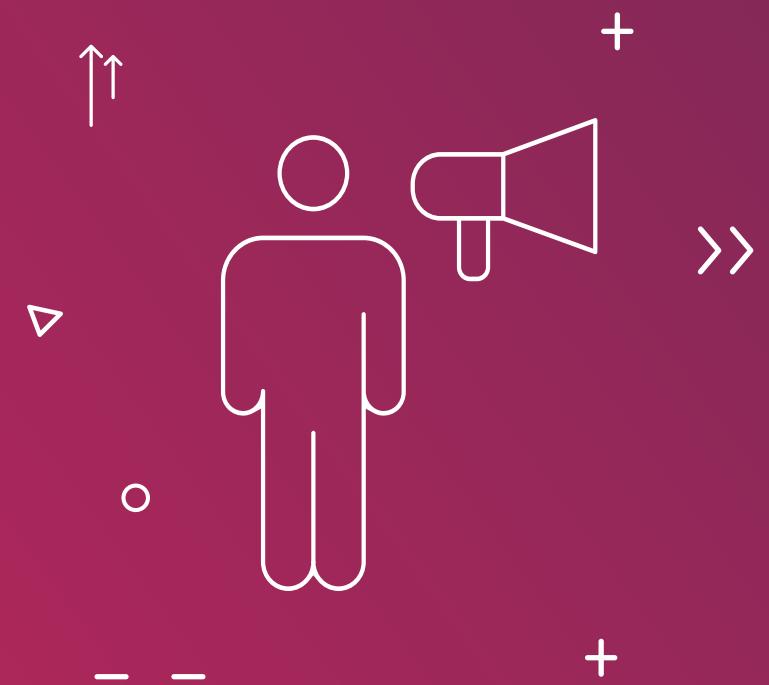
MUŠKI ŽENSKI

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

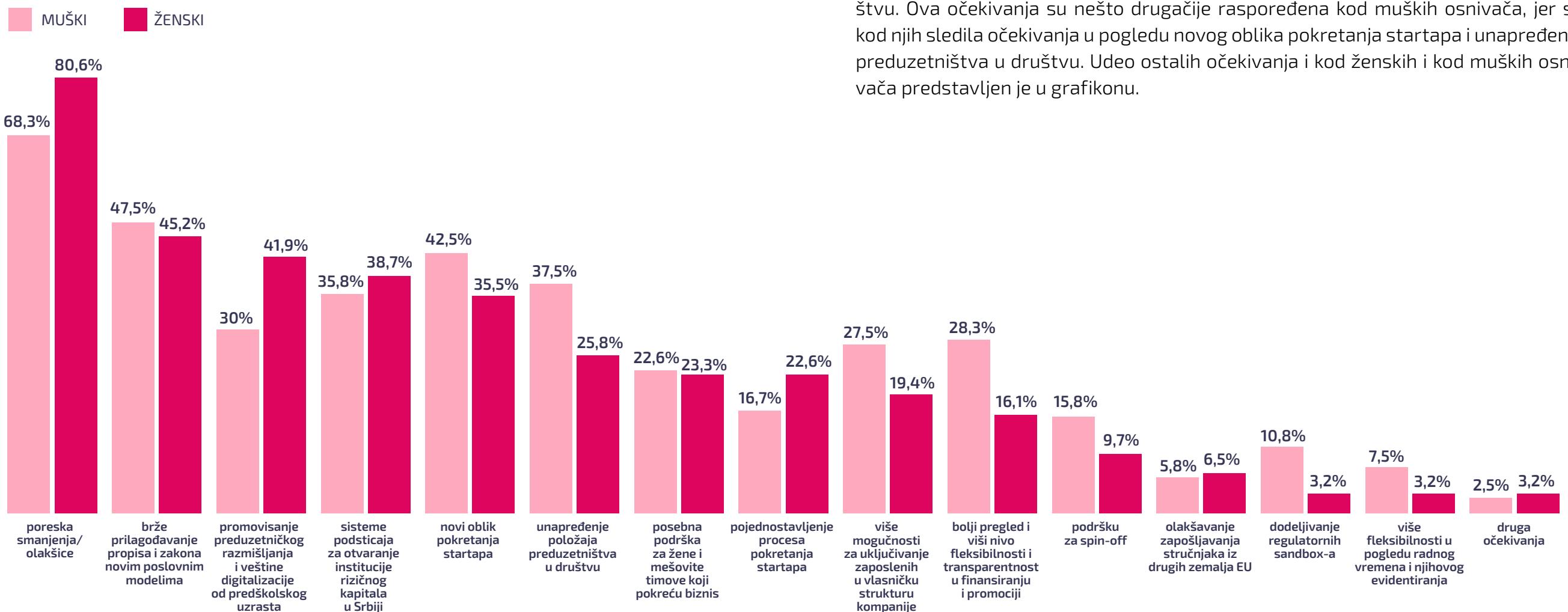
Za najveći deo (dve trećine) kako ženskih tako i muških osnivača izazov je kako obezbediti finansiranje startapa. Polovini ženskih osnivača (prema četvrtini muških osnivača) je izazov da osmisle i sprovedu odgovarajući koncept prodaje. Statistička analiza je pokazala da to nije rezultat slučajnosti, već da postoji povezanost odnosno veća verovatnoća da će koncept prodaje predstavljati izazov za ženske osnivače. Skoro polovini muških osnivača (prema 19,4% ženskih) je izazov da zaposle kadar s adekvatnim veština. U tom pogledu postoji statistički značajna povezanost pola i percepcije zapošljavanja adekvatne radne snage kao izazova. Kada ovaj podatak povežemo s nalazom da su osnivači pretežno obrazovani u tehničkim oblastima, možemo pretpostaviti da osnivačima startapa zapošljavanje novih kadrova predstavlja izazov jer im nedostaju određene veštine (soft skills) koje se razvijaju kroz obrazovanje u društvenim naukama i važne su u procesu regrutacije novih zaposlenih. Sledi podjednak deo i ženskih i muških startapa koji su kao izazove prepoznali pridobijanje kupaca i nevidljivost Srbije na globalnom tržištu. Kada pogledamo ostale izazove, primećujemo da je pravljenje poslovnog plana izazov za veći deo ženskih (16,1%) nego muških osnivača (9,2%), ali ne postoji statistički značajna razlika. Raspored ostalih izazova za startape ženskih i muških osnivača se može videti u grafikonu.

OČEKIVANJA OD JAVNIH POLITIKA IZ PERSPEKTIVE MUŠKIH I ŽENSKIH OSNIVAČA

Očekivanja osnivača od javnih politika ukazuju na oblasti u kojima je neophodno delovati kako bi se unapredio položaj osnivača, kao i da li postoje razlike između muških i ženskih osnivača u tom pogledu. Kada u svakoj grupi pola pogledamo koliki je udeo osnivača startapa koji imaju određena očekivanja možemo videti u kojim oblastima su najveća očekivanja ženskih i muških osnivača startapa, odnosno koji su problemi s kojima se suočavaju.

OČEKIVANJA OD JAVNIH POLITIKA

* Ispitanici su imali mogućnost da označe više odgovora

Najveći deo i ženskih i muških osnivača očekuje poreske olakšice i smanjenja, posebno one koje se odnose na troškove rada. Ovde bismo napomenuli da je kod žena taj procenat veći (80,6%) nego kod muških osnivača, ali ne postoji statistička značajnost. Nešto manje od polovine startapa i ženskih i muških osnivača očekuje brže prilagođavanje propisa i zakona novim poslovnim modelima. Ženski osnivači potom očekuju da javne politike promovišu preduzetnički način razmišljanja i digitalne veštine, da postoje sistemi podsticaja za otvaranje institucije rizičnog kapitala u Srbiji, kao i novi oblik pokretanja startapa, ali i unapređenje preduzetništva u društvu. Ova očekivanja su nešto drugačije raspoređena kod muških osnivača, jer su kod njih sledila očekivanja u pogledu novog oblika pokretanja startapa i unapređenja preduzetništva u društvu. Udeo ostalih očekivanja i kod ženskih i kod muških osnivača predstavljen je u grafikonu.

ZAKLJUČAK

Analiza rodne dimenzije rezultata Startap skenera 2022 omogućila nam je da po prvi put poziciju žena u srpskom startap ekosistemu sagledamo na osnovu podataka prikupljenih anketiranjem samih startapa. Prema procentu žena među startap osnivačima, Srbija je u nivou globalnog proseka i iznad proseka EU, dok je prema procentu samo ženskih osnivačkih timova u nivou proseka EU. Ovi podaci iako ohrabruju ne smeju da nas zavaraju, jer je pozicija žena u startap svetu, kako globalno tako i kod nas daleko od povoljne.

Žene imaju isto, čak i više obrazovanje od muških osnivača, ali su rezultati potvrdili da je manje verovatno da će one imati obrazovanje u oblasti IT. Veća je verovatnoća da će žene osnivači imati diplomu iz oblasti društveno-humanističkih nauka. Ovi nalazi govore u prilog tome da je neophodno raditi na programima koji nastoje da povećaju udeo žena u obrazovanju za IT oblasti. Moguće je međutim, sagledati i drugu, pozitivnu, stranu većeg procenta žena obrazovanih u društveno-humanističkim naukama. Naime, vidimo da povećanje udela osnivačica ne znači samo rodno ravnopravniji startap ekosistem, već i povećanje multidisciplinarnosti u osnivačkim timovima, što je bitan faktor uspeha razvoja inovativnih ideja. Takođe, rezultati analize su potvrdili da su ženama osnivačima u većem procentu nego muškarcima važni ekološki i društveni ciljevi, kao i da su žene više nego muškarci motivisane nekim društvenim činiocima kada je reč o osnivanju startapa.

Poboljšanju pozicije žena u bilo kom startap ekosistemu svakako bi doprinela veća zastupljenost žena u menadžmentu startap kompanija. Veliki procenat timova mešovitog i ženskog sastava koji su obuhvaćeni istraživanjem ima žene u menadžmentu. Analiza je potvrdila da je muški sastav osnivačkih timova direktno povezan sa manjim prisustvom žena u upravljačkim strukturama startap kompanija.

Na osnovu rezultata analize možemo zaključiti da je finansiranje veliki izazov za žene, kao i za muškarce osnivače. Rezultati na nivou osnivačkih timova pokazuju da startapi koje su osnovale žene imaju manje raznovrsne izvore kapitala i do sada nisu dobijale finansijska sredstva iz fondova preduzetničkog kapitala i od poslovnih andjela, ali u svojim planovima računaju na njih. To nas upućuje da je neophodno raditi sa poslovnim andelima i fondovima preduzetničkog kapitala na prepoznavanju potencijala ženskih startap timova i kompanija.

Možemo, na osnovu ciljeva koji su važni najvećem delu ženskih startapa, kao i udelu onih koji su poslovali bez prometa i činjenici da pored glavnih izazova kao što je finansiranje, deo vidi kao izazove i osmišljavanje koncepta prodaje i pravljenje poslovnog plana, zaključiti da su ženski startapi u većini u početnim fazama razvoja. Stoga je neophodno u skladu s tim razvijati i adekvatne programe podrške.

Najveći deo žena osnivača startapa kao i njihove muške kolege imaju očekivanja u pogledu poreskih olakšica i bržeg prilagođavanja regulatornog sistema novim poslovnim modelima. Ovo ukazuje da je neophodno raditi ne samo na promeni načina mišljenja kod onih kojih razmišljaju da se odvaže i pokrenu startap, već i na zaokretu u načinu promišljanja zakonodavne i izvršne vlasti koja bi trebalo da stvara povoljno okruženje za poslovanje startapa.

Istraživanje „Žene u srpskom startap ekosistemu“ ostavlja prostora svim akterima da u narednom periodu dodatno rade na unapređenu uloge žena u ekosistemu, kao i da ohrabe i osnaže žene da se oprobaju u inovativnom preduzetništvu.

REFERENCE

1. Unnikrishnan, S. and Hanna, R. (2019), "The trillion-dollar opportunity in supporting female entrepreneurs", Digital Article, Harvard Business Review (October), available at: <https://hbr.org/2019/10/the-trillion-dollar-opportunity-in-supporting-female-entrepreneurs>.
2. Zvanični sajt projekta Preduzmi ideju - preduzmi.rs
3. U.S. startups with a woman in leadership with and without a female founder 2020, Statista Research Department, Jan 11, 2022, <https://www.statista.com/statistics/1214214/startups-usa-female-executive-founder/>; The State of European Tech 2019, Diversity and Inclusion, <https://2019.stateofeuropeantech.com/chapter/diversity-inclusion/article/state-di-european-tech/>.
4. Moving toward gender balance in private equity and venture capital, International Finance Corporation, 2019, https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/e3cea47f-aa13-4ab3-b743-0d0e44c6710f/Exec+Summary_Moving+Toward+Gender+Balance+Final.pdf?MOD=AJPE-RES&CVID=mBmcOnZ; Venture Capital Is Still A 'Boys' Club.' Let's Start To Change That., Neal Dempsey, Crunchbase, August 17, 2021, <https://news.crunchbase.com/news/venture-capital-female-gender-diversity/>;
5. VC funding to startups worldwide 2011-2020, by gender, Statista Research Department, Jan 11, 2022, <https://www.statista.com/statistics/1221702/value-global-venture-capital-funding-to-startups-by-gender/>; Funding in the CEE region through the lens of diversity and positive impact, Report 2021, European Women in VC, Experior VC, VC Unconventional Ventures, <https://ceereport2021experiorvc.unconventional.vc/>; R. Sandra Schillo & Hassan Ebrahimi (2021) Gender dimensions of digitalisation: a comparison of Venture Capital backed start-ups across fields, Technology Analysis & Strategic Management, DOI: 10.1080/09537325.2021.1918336; Aiming to create a gender-equitable startup landscape?, Priyanka Srinivas, TechCrunch, September 24, 2021, <https://techcrunch.com/2021/09/24/aiming-to-create-a-gender-equitable-startup-landscape/>; Female founders report pervasive investment inequities in food tech sector, Vegan Women Summit™, 2020, <https://veganwomensummit.com/founder-survey>.
6. The Equality Equation: Advancing the Participation of Women and Girls in STEM, A. Hammond, E. Rubiano Matulevich, K. Beegle, S. Krishna Kumaraswamy, World Bank Group, 2020, <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2021/04/19/the-equality-equation-advancing-the-participation-of-women-and-girls-in-science-technology-engineering-and-mathematics-s>; Visoko obrazovanje 2020/21, RZS, str. 14-15, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20216006.pdf>.
7. Why Women-Owned Startups Are a Better Bet, Katie Abouzahr, Matt Krentz, John Harthorne, and Frances Brooks Taplett, BCG, June 6, 2018, <https://www.bcg.com/publications/2018/why-women-owned-startups-are-better-bet>
8. Bez podataka za Kosovo i Metohiju.
9. Žene i muškarci u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, 2020, str. 13, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20216001.pdf>.
10. Isto, str.15.
11. Statistički kalendar 2022, str. 81, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/pdf/G202217015.pdf>.
12. Žene u Srbiji: obrazovanje, a očekuju manju platu, Poslovi Infostud, 05.04.2022, <https://poslovi.infostud.com/vesti/ZENE-U-SRBIJI-Obrazovanje-a-ocekuju-manju-platu/56075>
13. Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji, Izveštaj za 2021. RZS, str. 12. <https://www.stat.gov.rs/media/353536/izves-taj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji.pdf#%5B%7B%22num%22%3A405%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fi-t%22%7D%5D>
14. Anketa o prihodima i uslovima života, Siromaštvo i socijalna nejednakost 2020, RZS, Saopštenje br. 282, 15.10.2021. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20211282.pdf>
15. Statistički bilten NSZ, februar 2022, <https://www.nsz.gov.rs/filemanager/Files/Dokumenta/Statisti%C4%8Dki%20bilteni/2022/Bilten%20NSZ%20Februar%202022.pdf>
16. Muškarci u Srbiji očekuju 200€ veću zaradu u odnosu na žene, Poslovi Infostud, 30.11.2021, <https://poslovi.infostud.com/vesti/Muskarci-u-Srbiyi-ocekuju-200-vecu-zaradu-u-odnosu-na-zene/55907>
17. Statistički kalendar Republike Srbije 2022, 2022, str. 41, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/pdf/G202217015.pdf>
18. Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, M. Babović, M. Petrović, 2021, str. 64, https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_RS_2021.pdf.
19. Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji, Izveštaj za 2021. RZS, str. 43.
20. Žene u Srbiji: obrazovanje, a očekuju manju platu, Poslovi Infostud, 05.04.2022, <https://poslovi.infostud.com/vesti/ZENE-U-SRBIJI-Obrazovanje-a-ocekuju-manju-platu/56075>
21. Reviewing Development Agency of Serbia Data on Programs and Measures and Analysing

- the Effects and Gender Impact, Report prepared for the UN Women Country Office in Serbia by NALED, <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2019/09/Reviewing%20Development%20Agency%20of%20Serbia%20data%20E.pdf>.
22. USAID Serbia Final Gender Analysis Report, May 8, 2020, p. 10, Chapter 4.2, <https://banyanglobal.com/wp-content/uploads/2020/05/USAID-Serbia-Final-Gender-Analysis-Report.pdf>.
23. Global Gender Gap Report 2021, World Economic Forum, Insight Report, March 2021, p. 10, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
24. Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, M. Babović, M. Petrović, 2021, str. 10, https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_RS_2021.pdf.
25. Isto, str. 56.
26. Strategija razvoja startap ekosistema Republike Srbije za period od 2021. do 2025. godine.
27. Share of female-led startups globally 2009-2019, Statista Research Department, Jan 11, 2022, <https://www.statista.com/statistics/1221258/share-startups-at-least-one-female-founder/>
28. Report on Women Entrepreneurs in Europe, November 4, 2020, <https://startupsandplaces.com/startup-heatmap-europe-report-on-women-entrepreneurs-in-europe/>
29. What is a Unicorn-Startup and Do You Need a Degree to Launch It? January 14, 2022, <https://www.global-business-school.org/announcements/what-is-unicorn-startup-do-need-degree-launch>
30. Why Getting A PhD In Science Prepares You Well To Be A Start-Up Founder, Anna Powers, Forbes, Jun 30, 2018, <https://www.forbes.com/sites/annapowers/2018/06/30/why-getting-a-phd-in-science-prepares-you-well-to-be-a-start-up-founder/?sh=3ede11123f3a>
31. Visoko obrazovanje 2020/21, RZS, str. 14-15, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20216006.pdf>
32. The Equality Equation: Advancing the Participation of Women and Girls in Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM), <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2021/04/19/the-equality-equation-advancing-the-participation-of-women-and-girls-in-science-technology-engineering-and-mathematics-s>
33. Why do girls lose interest in STEM? New research has some answers — and what we can do about it, Suzanne Choney, 13 March, 2018, Microsoft Features, <https://news.microsoft.com/features/why-do-girls-lose-interest-in-stem-new-research-has-some-answers-and-what-we-can-do-about-it/>
34. Female entrepreneurs banked a record number of exits in Europe last year, Sifted, Isabel Woodford and Federico Scolari, 26 January 2022, <https://sifted.eu/articles/female-europe-record-exits-2021/>
35. Should You Go It Alone with a Single-person Startup?, Alex Graham, Finance, <https://www.tortal.com/finance/startup-funding-consultants/single-person-startup>
36. The startup gender gap, Røskva Richardt, 8 March, 2022, <https://dealroom.co/blog/international-womens-day-the-gender-funding-gap>
37. The outsized role of gender in European venture funding, Catarina Cawén, Annika Sjöberg, NGP Capital , Report, 2021.
38. Funding in the CEE region through the lens of gender diversity and positive impact, Report 202, <https://ceereport2021experiorvc.unconventional.vc/2/>.
39. Why Women-Owned Startups Are a Better Bet, Katie Abouzahr, Matt Krentz, John Harthorne, and Frances Brooks Taplett, BCG, June 6, 2018, <https://www.bcg.com/publications/2018/why-women-owned-startups-are-better-bet>; A gender financing gap: A fake news or evidence?, R. Aernoudt, A. De San Jose, 2020, Venture Capital, https://www.esf-vlaanderen.be/sites/default/files/attachments/news_articles/aernoudt_2020_a_gender_financing_gap_fake_news_or_evidence.pdf.
40. The Herd of Female-Founded Unicorn Companies Continues to Grow in 2022, Gene Teare, Crunchbase news, March 21, 2022, <https://news.crunchbase.com/news/top-women-led-unicorn-companies-startups-2022/>.
41. U.S. startups with a woman in leadership with and without a female founder 2020, Statista Research Department, Jan 11, 2022, <https://www.statista.com/statistics/1214214/startups-usa-female-executive-founder/>, The State of European Tech 2019, Diversity and Inclusion, <https://2019.stateofeuropetech.com/chapter/diversity-inclusion/article/state-di-european-tech/>.
42. Finding those founders: Startups show dearth of women leaders, Apoorva Miittal, Sneha Shah, March 8, 2022, <https://economictimes.indiatimes.com/news/company/corporate-trends/finding-those-founders-startups-show-dearth-of-women-leaders/articleshow/90061389.cms?from=mdr>
43. Where Are The Women In The Blockchain Network?, Jackie Lam, Forbes, Dec 10, 2017, <https://www.forbes.com/sites/lamjackie/2017/12/10/where-are-the-women-in-the-blockchain-network/?sh=8d52a0a530a5>
44. 6 Women Who Are Changing the Face — and Future — of Crypto, Alex Gailey, April 6, 2022, Time, <https://time.com/nextadvisor/investing/cryptocurrency/women-in-crypto/>.
45. Is It True That 90% of Startups Fail?, Patrick Ward, Jun 29, 2021, Nanoglobals, <https://nanoglobals.com/startup-failure-rate-myths-origin/>

www.preduzmi.rs

